

Industriavtalet 2007

– utsikter för 2008 och 2009

En rapport av Industrins Ekonomiska Råd, september 2008

Industrins Ekonomiska Råd

Inom ramen för Industriavtalet 1997 inrättades Industrikommittén, som består av ledande företrädare för de avtalsslutande parterna. Kommittén har bland annat till uppgift att följa och främja tillämpningen av Industriavtalet och se till att dess regelverk respekteras. Industrikommittén utser de opartiska ordförande som bistår parterna samt Industrins Ekonomiska Råd.

Industrins Ekonomiska Råd är en rådgivande grupp bestående av fyra ekonomer. Dessa ekonomer är oberoende av parterna och får inte vara anställda i arbetstagar- eller arbetsgivarorganisation. Industrins Ekonomiska Råd ska kunna lämna utlåtanden och rekommendationer i ekonomiska frågor på uppdrag av Industrikommittén, de opartiska ordförandena eller förbundsparter gemensamt. Rådets rapporter finns tillgängliga på Industriavtalets hemsida www.industrikommitten.se

Industrins Ekonomiska Råd består för närvarande av:

Pontus Braunerhjelm, professor i nationalekonomi¹, KTH, 08-790 91 14

Olle Djerf, Olle Djerf Ekonomikonsult AB, 08-35 44 27

Håkan Frisén, chef för Ekonomisk Analys, SEB, 08-763 80 67

Henry Ohlsson, professor i nationalekonomi, Uppsala universitet, 018-471 11 04

1 Leif Lundblads donationsprofessur i internationellt företagande på Kungliga Tekniska Högskolan

Innehåll	Sid
Förord	3
1 Sammanfattning	5
2 Industrins roll i samhällsekonomin	7
2.1 Industrins andel av produktion och sysselsättning relativt intakt	7
2.2 Industrin har stor betydelse för produktion och sysselsättning även i andra näringsgrenar	8
3 Löneutveckling i Sverige och de viktigaste konkurrentländerna	11
3.1 Löneökningstakten historiskt fram till och med 2007	11
3.2 Positiv reallöneutveckling för de industrianställda	12
3.3 Arbetskostnaderna i Sveriges viktigaste konkurrentländer	17
3.4 Reallönerna i Sveriges viktigaste konkurrentländer	19
4 Industrins konkurrenskraft	21
4.1 Konkurrenskraft på kort sikt	22
4.2 Konkurrenskraft på lång sikt	28
4.3 Sammanfattande bedömning	31
5 Utsikter för konjunktur och inflation de kommande åren	33
5.1 Internationell lågkonjunktur	33
5.2 Svensk avmattning	35
5.3 Arbetsmarknaden försvagas måttligt	37
5.4 Den internationella inflationen kulminerar	38
5.5 Inflationen faller tillbaka även i Sverige	40
5.6 Låg tillväxt och hög inflation	43
5.7 Arbetskostnadernas ökning de kommande åren i Sveriges viktigaste konkurrentländer	44
Fördjupningsrutor	
Konjunkturläge, arbetsmarknad och lönebildning	14
Underskattades BNP-tillväxten andra kvartalet	36
Riksbanken inför nytt inflationsmått	42

Förord

Avtalsrörelsen 2007 var den mest omfattande på många år och berörde nästan 3 miljoner arbetstagare. I de avtal som träffades på Industriavtalets område 2007 har parterna liksom tidigare möjlighet att säga upp det tredje och sista avtalsåret. Mot den bakgrunden har Industrikommittén gett Industrins Ekonomiska Råd i uppdrag att lägga fram en rapport som underlag för parternas ställningstagande om uppsägning.

Enligt det uppdrag vi fått bör rapporten innehålla fakta, analys och bedömningar av utvecklingen i Sverige de senaste åren, främst med avseende på nominell och real löneutveckling, tillväxt, sysselsättning och arbetslöshet samt konkurrenskraft, produktivitet och lönsamhet inom industrin. En jämförelse bör också göras med utvecklingen i våra viktigaste konkurrentländer. I kapitel 2, 3 och 4 gör vi en historisk genomgång av utvecklingen fram till nu i dessa för lönebildningen centrala faktorer.

Enligt uppdraget bör vår rapport också innehålla en beskrivning av det aktuella konjunkturläget och de överblickbara konjunktutsikterna i Sverige och internationellt under den närmaste tiden framöver. Detta redovisas i kapitel 5.

Sedan vi lämnade vår motsvarande rapport hösten 2006 till parterna inför avtalsrörelsen 2007 har det ekonomiska läget försämrats påtagligt. De risker vi pekade på har på flera sätt kommit att besannas. Bland annat pekade vi på risken att oljepriserna kunde hamna på ”ännu smärtsammare nivåer” än vad vi dittills sett. Samtidigt som konjunktutsikterna är sämre såväl globalt som i Sverige, har också inflationen blivit klart högre än väntat, främst på grund av stigande internationella energi-, råvaru- och livsmedelspriser. De bedömningar över inflationen i Sverige som gjordes för två år sedan ligger därför klart under utfallet för 2007 och 2008.

Framtidsbedömningar är alltid osäkra. Våra beskrivningar över utsikterna för den närmaste framtiden ska därför ses som de allmänna bedömningar som görs just nu under hösten 2008.

Stockholm den 1 september 2008

Industrins Ekonomiska Råd

Pontus Braunerhjelm

Olle Djerf

Håkan Frisé

Henry Ohlsson

1. Sammanfattning

Våra faktabeskrivningar, analyser och bedömningar kan sammanfattas enligt följande:

Industrins roll i samhällsekonomin

- Industrin spelar en central roll i ekonomin med en stabil andel av BNP på cirka 20 procent sedan början av 1980-talet. Sysselsättningsandelen har minskat något över tiden och är nu 18 procent. Industrin är mera internationellt konkurrensutsatt än övriga delar av ekonomin och i särklass mest beroende av utrikeshandel.
- Industrin har också stor betydelse för produktion och sysselsättning i andra näringsgrenar, inte minst företagstjänster. Många tjänsteföretag är nästan helt beroende av efterfrågan från industrin. Den globala konkurrensen kräver i allt högre grad en samverkan mellan industriföretag och specialiserade tjänsteföretag.

Löneutvecklingen i Sverige och konkurrentländerna

- Lönebildningen har fungerat väl de senaste tio åren med Industriavtalet som normerande mekanism. Löneökningstakten i industrin har i genomsnitt varit 3,5 procent per år under perioden 1998-2007, betydligt lägre än 4,6 procent per år under åren 1992-1997.
- Reallönerna för industrianställda har ökat med 2,3 procent per år under perioden 1992-2007. Svängningarna i inflation och nominallöner var högre 1992-1997, men betydligt stabilare under perioden med Industriavtal, då bättre villkor för både samhällsekonomi och lönebildning rådde. Inte under något enda år har reallöneökningen varit lägre än 1 procent för de industrianställda.
- Arbetskostnaderna inom industrin har ökat med cirka 3 procent årligen i genomsnitt inom EU. Sverige ligger något över detta genomsnitt. Det finns dock stora variationer inom EU, i Tyskland har arbetskostnaderna ökat med cirka 2 procent per år. Utanför EU har arbetskostnaderna i länder som USA och Norge ökat snabbare än i Sverige.

Industrins konkurrenskraft

- Sysselsättningen utvecklades svagt mellan 2002 och 2006. Ökningen under 2007 och 2008 förväntas brytas under de närmast kommande åren. Produktivitetstillväxten har bromsat in kontinuerligt sedan 2002 och antas nå en bottennivå under 2008
- Arbetskraftskostnaden per producerad enhet ökade något under 2007 efter att ha fallit sedan mitten av 1990-talet. Huruvida det handlar om ett trendbrott är för tidigt att uttala sig om, men konkurrenskraften försvagas något samtidigt som konjunkturen mattas av.
- Vinstnivån i svenska industriföretag har sedan 2002 stigit i ungefär samma takt som i andra länder. Detta avspeglas dock inte nämnvärt i ökade investeringar; investeringskvoten ligger lägre än det historiska genomsnittet.
- Företagen i tillverkningsindustrin har sammantaget en fortsatt positiv syn på lönsamheten trots försvagad produktivitetstillväxt, högre kostnad per producerad enhet och fortsatt höga kostnader för insatsvaror (främst energi). Mot bakgrund av kostnads- och konjunkturutvecklingen finns det skäl att befara pressade vinstmarginaler framöver.
- Konjunkturedgången i början av 2000-talet var inte lika djup som under 1990-talets inledande år. Samtidigt återhämtade sig industrin snabbare under 1990-talet, särskilt beträffande sysselsättningen, beroende bl a på kronans depreciering och en stark export. Den tilltagande globaliseringen kan komma att påverka industrins anpassning till den nu pågående konjunktursvackan.

Utsikter för konjunktur och inflation de kommande åren

Internationell ekonomi

- I den globala kreditkrisens spår har nu konjunkturedgången också på allvar nått Västeuropa. BNP-tillväxten i OECD-området ser ut att bli den lägsta sedan början på 1990-talet. En försvagning av konjunkturen börjar också märkas i tillväxtekonomierna.
- Risker för en djupare nedgång är främst kopplade till en fördjupad finansiell kris. Ökade tendenser till protektionism bl a relaterade till klimat och "strategiska sektorer" hotar också att bidra till en djupare nedgång. Ett snabbare tillfrisknande i den amerikanska ekonomin skulle å andra sidan kunna innebära att nedgången i den globala konjunkturen blir mildare och kortvarigare.
- KPI-inflationen i OECD-området ligger nu på den högsta nivån som noterats sedan 1980-talet. Pristrycket på råvaror, inte minst energi och livsmedel har hållits uppe av den ihållande expansionen i tillväxtekonomierna. Efter hand faller den internationella inflationen tillbaka när tidigare prisökningar på råvaror faller ur inflationstalen. Mot slutet av 2009 bedömer vi att KPI-inflationen ligger runt 2 procent i såväl USA som Euro-zonen.

Svensk ekonomi

- Svensk ekonomi hämmas av kreditåtstramning, stigande räntor, höga energi- och råvarupriser samt svagare omvärldsefterfrågan. Konjunkturedgången har accelererat påtagligt de senaste 3-4 månaderna. Vår bedömning är att lågkonjunkturen kulminerar 2009. Mätt som årsgenomsnitt hamnar BNP-tillväxten runt 1½ procent i år och runt 1 procent 2009.
- Lågkonjunkturen är i första hand konsumtionsledd med rötterna i en internationell finansiell kris som bl a innebär prispress på bostäder. Industrieföretagen står däremot ofta väl rustade efter att ha stärkt balansräkningarna och uppvisat ett försiktigt investeringsbeteende. Till skillnad från lågkonjunkturen efter millennium-boomen finns därför utsikter för en mildare nedgång inom industrin jämfört med andra delar av ekonomin.
- Indikatorer som varsel om uppsägningar, nyanmälda lediga platser och företagens anställningsplaner tyder på en avmattning på arbetsmarknaden. Vår bedömning är därför att sysselsättningen minskar något nästa år. Arbetslösheten stiger då troligen med knappt en procentenhet och hamnar nära 7 procent som årsgenomsnitt.

Inflationen faller tillbaka även i Sverige

- Inflationsuppgången i Sverige har i huvudsak haft samma drivkrafter som i andra länder med stigande priser på livsmedel och energi. Inflationen har dock stigit något brantare främst beroende på det stigande ränteläget; beräkningstekniskt påverkas nämligen KPI i högre grad av detta i Sverige jämfört med andra länder.
- Inflationen toppar under hösten, men det mesta tyder på att KPI-inflationen hamnar över Riksbankens mål även 2009. Mätt som årsgenomsnitt ökar KPI med närmare 4 procent i år och med cirka 2½ procent nästa år. Det innebär att genomsnittet för perioden 2007-2009 hamnar något under 3 procent. År 2010 tyder de flesta prognoser på att inflationen åter når under Riksbankens mål på 2 procent.
- Nedgången i KPI-inflationen framöver beror i hög grad på att bidraget från energi och livsmedel klingar av. Mellan 2008 och 2009 räknar vi med att dessa faktorer ska dämpa KPI med cirka en procentenhet. Inflationen dämpas också när effekterna av det högre ränteläget klingar av. Även denna effekt beräknas uppgå till cirka en procentenhet.

2. Industrins roll i samhällsekonomin

Industrin spelar fortfarande en central roll i den svenska ekonomin, inte minst under de senaste 10-15 åren i och med en allt starkare internationalisering. Som vi visat i tidigare rapporter är industrin i särklass mest exportberoende och internationellt konkurrensutsatt.¹ Industrin arbetar också i ett mycket nära samarbete med den växande delen av de privata tjänstenäringsgrenar som också blivit alltmer internationaliserade. Den globala konkurrensen kräver ofta ett sådant ömsesidigt samarbete vilket innebär att en allt högre grad av "tjänstefiering" av industriföretagens verksamheter. Samtidigt har en rad traditionella tjänsteverksamheter "outsourcats" och i allt högre utsträckning upphandlar industriföretagen sådana tjänster från renodlade tjänsteföretag.

Den utökade integrationen med omvärlden tar sig också en rad andra uttryck; ökad rörlighet inte bara för varor och tjänster utan också för produktion, investeringar, FoU och även i viss mån arbetskraft. Den tekniska utvecklingen har medfört ökade möjligheter till renodling av verksamheter genom "outsourcing" och "offshoring".

2.1 Industrins andel av produktion och sysselsättning relativt intakt

Globaliseringen är således en av de allra viktigaste drivkrafterna bakom den strukturomvandling som pågått de senaste decennierna. Som vi betonat i tidigare rapporter tycks de svenska industriföretagen ha klarat globaliseringens utmaningar på ett bra sätt, vilket lett till att både export och import ökat kraftigt i omfattning i samhällsekonomin under de senaste 10-15 åren. År 2007 svarade exporten av varor och tjänster för 52 procent av BNP medan importens andel hade stigit till 45 procent av BNP. Under första halvåret 2008 har utrikeshandelns andelar av BNP stigit med ytterligare ett par procentenheter.

Tabell 2.1 Produktions- och sysselsättningsandelar i olika näringsgrenar

	1980		1990		2000		2008	
	Prod	Syss	Prod	Syss	Prod	Syss	Prod	Syss
Varuproduktion	36	38	34	32	31	30	30	29
Industrin	22	23	21	20	22	20	20	18
Övrig varuproduktion	14	15	13	12	8	10	10	11
Privata tjänster	38	34	42	37	47	40	48	41
Företagstjänster	4	4	5	6	10	9	12	10
Övriga privata tjänster	34	30	36	31	38	31	36	31
Offentliga tjänster	25	28	23	30	21	27	20	27
Totalt	100	100	100	100	100	100	100	100

Anm: Förädlingsvärde till baspris i olika näringsgrenar som andel av BNP till baspris (inkl hushållens ideella organisationer) samt sysselsättning i timmar i olika näringsgrenar som andel av totalt arbetade timmar i ekonomin. Hushållens organisationer svarar för 1-2 procent av den totala produktionen och sysselsättningen i samhällsekonomin.

Källa: SCB, nationalräkenskaperna

Eftersom merparten av både export och import är industriprodukter har industrin i stort sett behållit sin produktionsandel på cirka 20 procent av BNP sedan 1980. Detta trots att industrin som nämnts har flyttat ut en rad tjänster som tidigare producerades inom industriföretagen. Dessa tjänster ingår nu främst i delbranschen företagstjänster, som består av en rad typer av tjänster som IT- och datatjänster, FoU och tekniska tjänster, ekonomiska tjänster (revision,

¹ Industrins Ekonomiska Råd, *Ekonomi i omvandling*, februari 2008

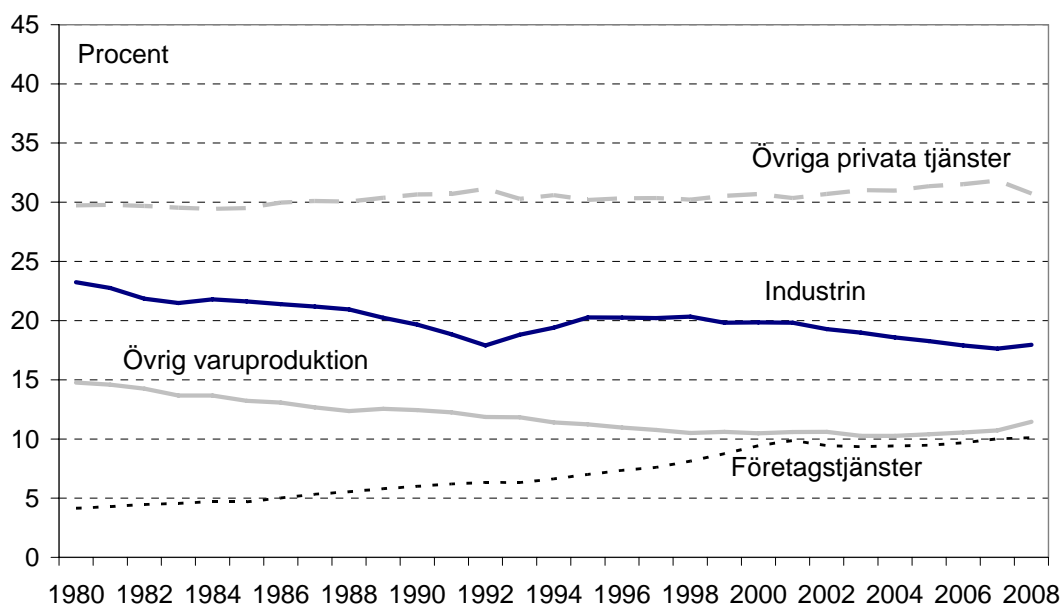
skatterådgivning, bokföring etc), juridiska tjänster samt arbetsförmedling, rekrytering, managementtjänster och PR- och reklamverksamhet. Dessa olika typer av tjänsteföretag, som producerar tjänster åt industrin, men också till övriga delar av näringslivet, har varit en av de snabbast växande i näringslivet, se tabell 2.1. Företagstjänsternas andel av den totala produktionen har sålunda tredubblats från 4 procent 1980 till 12 procent 2008.

Medan industrin har behållit sin andel av den totala produktionen i ekonomin har sysselsättningsandelen minskat. Detta sammanhänger med att produktivitetsutvecklingen har varit klart snabbare än de flesta övriga näringsgrenar. Industrins andel av sysselsättningen har således gått ned från 23 procent 1980 till 18 procent 2008. Även när det gäller övrig varuproduktion – jordbruk, skogsbruk och fiske, el- och vattenverk, byggnadsverksamhet – har sysselsättningsandelen varit sjunkande. 2007 uppgick antalet industrissysselsatta till drygt 720 000 personer.

Den starka produktionsökningen för företagstjänsternas har naturligtvis haft sin motsvarighet på sysselsättningssidan. Företagstjänsternas andel har stigit till 10 procent av den totala sysselsättningen och förra året sysselsattes drygt 490 000 personer. Bland övriga privata tjänster minskar andelarna för handel och transporter medan samhällliga och personliga tjänster² ökar i ungefär motsvarande mån. Sammantaget betyder det att sysselsättningsandelen för övriga privata tjänster har legat stabilt kring 30 procent sedan 1980 fram till nu.

Diagram 2.1 Sysselsättningsandelar för olika näringsgrenar

Procent av antalet arbetstimmar i ekonomin

Källa: SCB, nationalräkenskaperna

2.2 Industrin har stor betydelse för produktion och sysselsättning även i andra näringsgrenar

I vår senaste rapport i februari försökte vi på olika sätt att belysa det starka ömsesidiga sambandet mellan industrin och tjänstenäringsarna. Bland annat visade vår undersökning om branschtillhörigheten i de arbetsgivarförbund som tecknat industriavtalet att 20 procent av

² Utbildning, kultur, rekreation, sjuk- och hälsovård, övrig vård och andra personliga tjänster.

medlemsföretagen klassas som tjänsteföretag. I dessa företag finns 13 procent av de anställda i medlemsföretagen. Detta ger en antydning om hur stor del av tjänsteproduktionen som är verkligt industrinära och som har ”outsourcats” över tiden. Bildandet av specialiserade tjänsteföretag som arbetar mycket nära industriföretagen illustrerar också den tjänstefiering som skett av industrins produkter. Globaliseringen kräver ofta att försäljningen av en vara i allt högre grad åtföljs av kringtjänster som underhåll, serviceavtal, uppdateringar, utbildning etc.

I vår förra rapport framhöll vi bland annat följande:

- Industrin är betydligt mera internationellt konkurrensutsatt och beroende av utrikeshandel än andra sektorer. Det gäller i synnerhet exportbranscher som massa- och papper, teleprodukter, maskiner, läkemedel samt motorfordon.
- Även flera av tjänstebranscherna är alltmer beroende av utrikeshandel och på andra sätt utsatt för internationell konkurrens. Sjö- och flygtransporter är i princip lika internationellt handelsberoende som industrin. Beroendet av utrikeshandel är också stort för övriga transporter, handel, finansiella tjänster samt företagstjänster, i synnerhet FoU-tjänster.
- Industrins känslighet för arbetskostnadsförändringar är ungefär lika stor som i flertalet tjänstenäringsbranscher, i motsats till vad många föreställer sig. Arbetskostnadsandelen är också högre än i t ex transportsektorn, och i paritet med företagstjänster men naturligt nog lägre än inom handel samt hotell- och restaurang. Utöver arbetskostnaden är också produktionstekniken avgörande för sysselsättningskänsligheten.
- En analys av de ömsesidiga sambanden mellan industrin och tjänstenäringsbranscher visar att handel, transport och kommunikation samt företagstjänster är de mest industrinära. Totalt sett motsvarar industrins inköp av tjänster från dessa branscher cirka 5 procent av BNP. En noggrann genomgång av företagstjänsterna visar att anknytningen till industrin är mycket stark.
- Den högre specialiseringen och interaktionen mellan industri- och tjänsteföretag kan under rätt förutsättningar skapa dynamiska och innovativa processer. För att svenska exportföretag ska kunna utveckla internationell konkurrenskraft är det därför viktigt att både avancerade industri- och tjänsteföretag finns på marknaden. Huvudkontoren utövar där en strategisk roll som krävande beställare av bland annat avancerade tjänster.

Industrin har kvar sin viktiga roll i ekonomin och samverkar samtidigt alltmer med företag i en rad andra branscher. Många tjänsteföretag är t ex nästan helt beroende av efterfrågan från industrin och stort beroende finns också i de flesta andra sektorer av samhällsekonomin. Industrin har således stor betydelse för produktion och sysselsättning även i andra näringsgrenar.

3. Löneutveckling i Sverige och de viktigaste konkurrentländerna

Lönebildningen har fungerat relativt väl de senaste tio åren med industriavtalet som lönenormerande mekanism. Trots vissa brister har det svenska avtalssystemet därför gett ett klart positivt bidrag till en stabil samhällsekonomisk utveckling. Den svenska ekonomin är som nämnts starkt integrerad i vår omvärld, såväl i ett europeiskt som i ett globalt perspektiv. Det är därför viktigt att industrin och övriga internationellt konkurrensutsatta sektorer går någorlunda i takt med vår omvärld.

Detta gäller även i ett system med rörlig växelkurs och nationell penningpolitik som vi betonade i vår senaste rapport.³ Där pekade vi bland annat på att man i den allmänna debatten ofta tenderar att överdriva frihetsgraderna i den ekonomiska politiken, till exempel i penningpolitiskt hänseende. I praktiken påverkas växelkursen av en rad faktorer som ligger utanför Riksbankens kontroll. Möjligheterna att styra och kontrollera inflationen är också betydligt svårare än vad mer principiella och teoretiska resonemang om stabiliseringspolitiska styrsystem kan ge intryck av. Detta komplicerar möjligheterna för Riksbanken att snabbt agera och korrigera problem på lönebildningens område, t ex om den konkurrensutsatta sektorn kommer i otakt med omvärlden kostnadsmässigt

Mot den bakgrunden ska vi i det här kapitlet redovisa den historiska utvecklingen fram till och med 2007 av nominella och reala löner för de industrianställda samt av de totala arbetskraftskostnaderna inom industrin. I en fördjupningsruta belyser vi också sambanden mellan konjunkturläge, arbetsmarknad och lönebildning historiskt. I slutet av kapitlet beskrivs utvecklingen av arbetskraftskostnaderna i de viktigaste konkurrentländerna.

3.1 Löneökningstakten historiskt fram till och med 2007

I tabell 3.1 redovisas dels löneutvecklingen under tre avtalsperioder med Industriavtal (1998, 2001 och 2004), dels löneutvecklingen för perioderna 1992-1997 och 1998-2007.

Tabell 3.1 Löneutvecklingen enligt konjunkturlönestatistiken, genomsnittlig årlig procentuell förändring

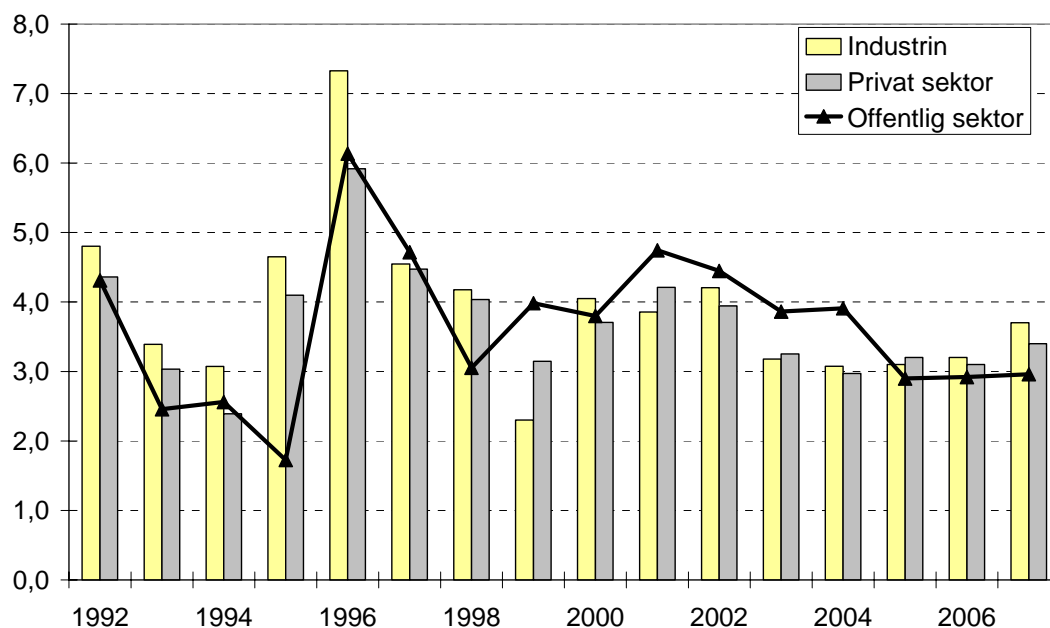
	1998 års avtal		2001 års avtal		2004 års avtal	
	1992-1997	1998-2000	2001-2003	2004-2006	2007	1998-2007
Industrin	4,6	3,5	3,7	3,1	3,7	3,5
Byggnadsindustri	2,5	3,9	4,1	3,0	2,6	3,6
Övrigt näringsliv	4,0	3,7	3,8	3,1	3,3	3,5
Privat sektor	4,0	3,6	3,8	3,1	3,4	3,5
Statsanställda	4,1	3,9	4,2	3,2	3,2	3,7
Kommunanställda	3,5	3,5	4,4	3,3	2,9	3,6
Offentlig sektor	3,7	3,6	4,4	3,2	3,0	3,7
Totalt	3,8	3,6	4,0	3,2	3,3	3,6

Källa: Medlingsinstitutet samt egna beräkningar. Beräkningarna för år 1992 är baserade på äldre data. Löneökningstakten är beräknad som den genomsnittliga procentuella förändringen per år under angivna kalenderår och treårsperioder.

³ Industrins Ekonomiska Råd, *Ekonomi i omvandling*, februari 2008

Industriavtalen 1998 och 2001 resulterade i löneökningar på 3,5-3,7 procent per år för de industrianställda, vilket var klart lägre än tidigare. 2004 års avtal påverkades bland annat av en svag arbetsmarknad och löneökningarna inom industrin stannade på 3,1 procent per år 2004-2006. I det övriga näringslivet blev löneökningarna ungefär desamma som i industrin under avtalsperioderna 1998-2000, 2001-2003 samt 2004-2006. I den offentliga sektorn har löneökningstakten varit klart högre under treårsperioden 2001-2003, men mera i linje med andra näringsgrenar under övriga avtalsperioder, se diagram 3.1.

Diagram 3.1 Löneökningstakten inom industri, privat sektor och offentlig sektor, procent per år

Källa: Medlingsinstitutet samt egna beräkningar

När det gäller 2007 års avtal finns data för det första avtalsåret 2007. Lönerna steg med 3,7 procent inom industrin under kalenderåret där det gamla avtalet från 2004 gällde under första kvartalet och 2007 års avtal under återstoden av året. Motsvarande siffror för övriga sektorer framgår av tabell 3.1. Enbart preliminära siffror föreligger för 2008 fram till och med maj månad. Utfallet så långt tyder på högre löneökningstakt för 2008 än för 2007.⁴

3.2 Positiv reallöneutveckling för de industrianställda

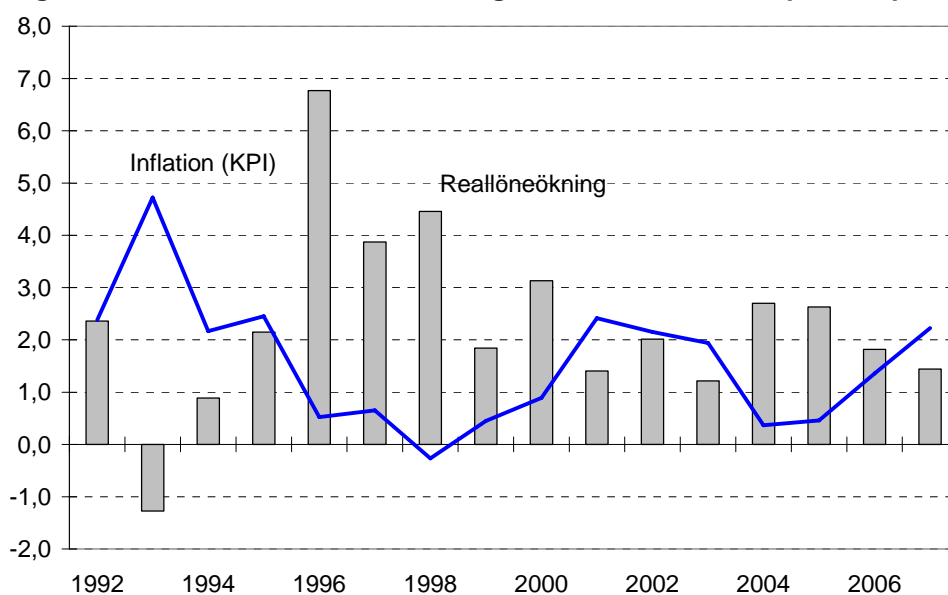
Sedan början av 1990-talet har lönebildningen resulterat i en klart positiv utveckling av reallönerna för de industrianställda och för de flesta andra kategorier av arbetstagare. Reallönerna har stigit varje år bortsett från 1993, då inflationstakten tillfälligt gick upp till följd av kronans depreciering året dessförinnan.

Som framgår av diagram 3.2 sjönk inflationstakten i Sverige till överraskande låga nivåer under perioden 1996-2000, vilket medförde kraftiga reallöneökningar för de industrianställda

⁴ Att utfallet väntas bli högre förklaras bl a av att ett antal stora företag lagt samman 2007 och 2008 års löneökningar med utbetalning hösten 2007. Genomslaget av de två årens lönerrevisioner blir därför större på helårsgenomsnittet 2008 än på 2007. För ytterligare detaljer se också Medlingsinstitutets hemsida (www.mi.se)

under dessa år. När sedan inflationstakten steg igen under de första åren på 2000-talet blev reallöneökningarna i motsvarande mån mindre, eller mellan 1 och 2 procent per år. Därefter följde ett par år, 2004 och 2005, med låg inflation på under 1 procent så att reallönerna åter steg påtagligt. Slutligen har de två senaste åren präglats av successivt stigande inflation och därmed lägre reallöneökningar för de industrianställda. I diagrammet återfinns data fram till och med år 2007. Under första delen av 2008 har inflationstakten legat på i genomsnitt 3,7 procent fram till juli månad och ledande konjunkturbedömare räknar med ungefär liknande inflationsutfall under återstoden av året. Räknat som utvecklingen mellan årsgenomsnitten skulle då även 2008 vara ytterligare ett år då de både anställda inom industrin och andra branscher torde kunna räkna med reallöneökningar, om än klart lägre än tidigare år. Vi återkommer i kapitel 5 med en mera detaljerad diskussion om framtidsutsikterna.

Diagram 3.2 Inflation och reallöneökning för industrianställda, procent per år

Källa: SCB, Medlingsinstitutet samt egna beräkningar

Sammanfattningsvis kan vi här konstatera att reallöneökningarna sett över en längre period legat på 2,3 procent per år i genomsnitt under perioden 1992-2007, se tabell 3.2. Svängningarna i inflation och nominallöner var större under perioden 1992-1997. Detta sammanhänger bland annat med den allvarliga krisen i den svenska ekonomin under dessa år och att förtroendet för penningpolitiken ännu inte hade etablerats fullt ut. På lönebildningsområdet rådde inte heller samma stabila förutsättningar som senare etablerades i och med att Industriavtalet tecknades. Under perioden med industriavtal fram till och med 2007, då både bättre villkor för samhällsekonomi och lönebildning rådde, har också stabiliteten varit större för såväl nominallöner som inflation och reallöner. Inte under något enda år har reallöneökningen varit lägre än 1 procent för de industrianställda.

Tabell 3.2 Genomsnittlig inflation och reallöneökningar för industrianställda, procent per år

	1992-1997	1998-2007	1992-2007
Inflation (KPI)	2,2	1,2	1,6
Nominell löneökning	4,6	3,5	3,9
Reallöneökning	2,5	2,3	2,3

Källa: Medlingsinstitutet och SCB

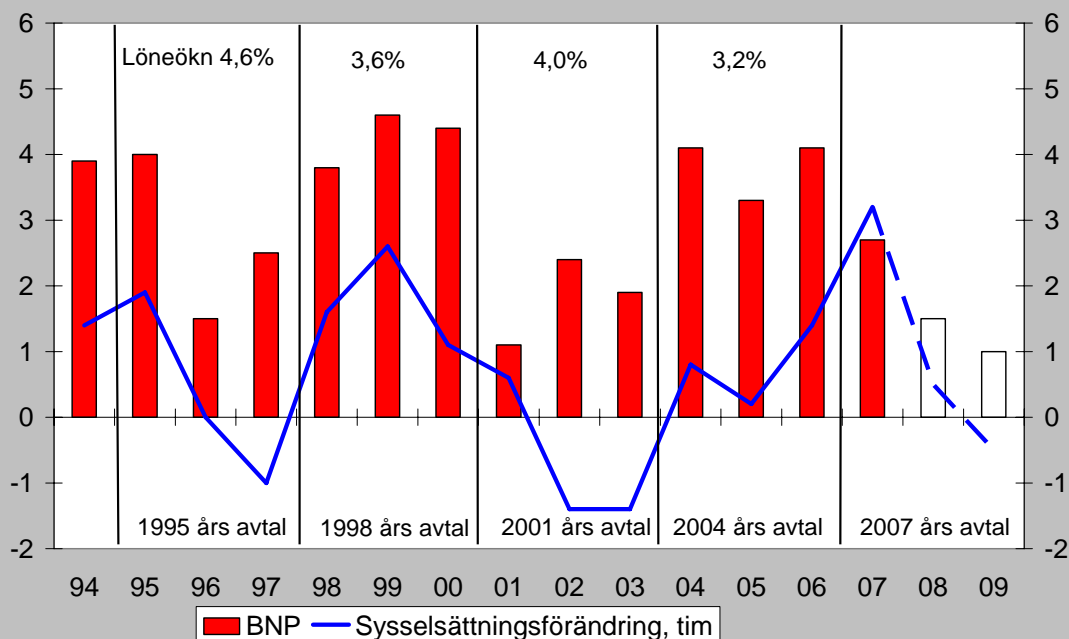
Fördjupning

Konjunkturläge, arbetsmarknad och lönebildning

Lönebildningen äger rum i en komplicerad växelverkan mellan produktivitets- och prisökningar, konjunkturella anpassningar och inte minst arbetsmarknadsläget. Utbud och efterfrågan på arbetskraft påverkas sin tur av en rad faktorer. Efterfrågan styrs bl a av företagens arbetskostnader, konkurrenskraft och betalningsförmåga. Arbetskraftsutbudet bestäms av demografiska trender, ekonomisk politik och skattesystem, institutionella förhållanden och regelsystem på arbetsmarknaden. Det är mot en sådan samhällsekonomisk bakgrund som arbetsmarknadens parter förhandlar om centrala och lokala lönejusteringar och avtalskonstruktioner.

Sambanden är således komplexa. I följande diagram ska vi visa på några av de samband som tycks råda mellan lönebildning och samhällsekonomi, främst arbetsmarknadsläget.

Diagram A. BNP-tillväxt, sysselsättningsförändring och löneökningstakt.

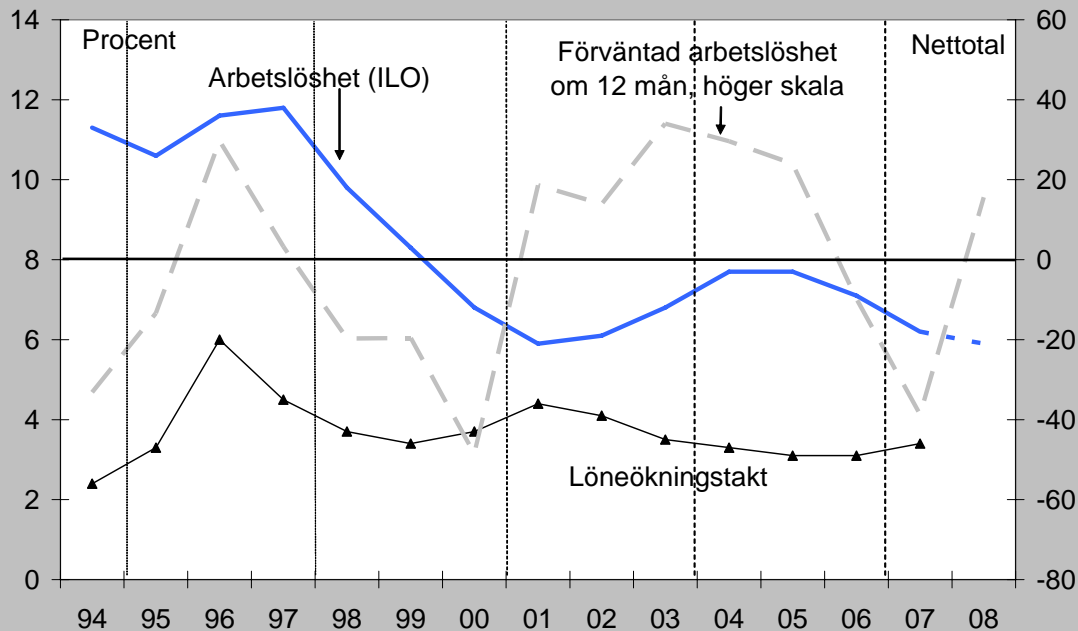
Källa: SCB, nationalräkenskaperna

I diagram A redovisas i siffror löneutfallet enligt konjunkturlönestatistiken för ett antal treårsavtal; 1995 års avtal samt de tre avtalsrörelserna 1998, 2001 och 2004 där Industriavtalet kom att bli normerande för löneökningstakten på hela arbetsmarknaden, se diagram. Löneutfallet relateras i diagrammet till dels BNP-tillväxten, dels sysselsättningsförändringen på hela arbetsmarknaden, mätt i arbetstimmar.

Något positivt samband mellan BNP-tillväxten och löneökningstakten går inte att utläsa i diagrammet, snarare tvärtom om man ser till helårsdata. Däremot tycks det som om situationen på arbetsmarknaden **med viss eftersläpning** påverkar löneutfallet historiskt. Ju hetare arbetsmarknad med stigande sysselsättning, många lediga jobb och färre arbetslösa, desto starkare blir löntagarnas förhandlingsposition i regel då de har marknadskrafterna i

ryggen. Stark arbetsmarknad mätt som sysselsättningsförändring rårde exempelvis 1994-1995, 1999-2000 samt 2006-2007, dvs perioderna **strax före** avtalsrörelserna 1995, 2001 och 2007. Sysselsättningen sjönk å andra sidan 1997 samt under åren 2002-2003 vilket förmodligen satte sin prägel på löneutfallen i lönerörelserna 1998 och 2004.

Diagram B Arbetslöshet, hushållens förväntningar om arbetslöshet och löneökningstakt

Källa: Konjunkturinstitutet, Medlingsinstitutet och SCB

Situationen på arbetsmarknaden belyses ytterligare i diagram B och C. Arbetslösheten steg kraftigt under krisåren i början på 1990-talet och låg sedan kvar på en hög nivå ända till 1997, 11-12 procent enligt den nya ILO-definitionen. Resursutnyttjandet på arbetsmarknaden var således mycket lågt under dessa år. Å andra sidan skedde en **förbättring** på arbetsmarknaden under 1994 och 1995 med stigande sysselsättning (diagram A). Arbetslösheten sjönk också från 1994 till 1995 samtidigt som hushållen förväntade sig sjunkande arbetslöshet om 12 månader⁵. Denna optimism ifråga om risken för arbetslöshet i kombination med stark exportkonjunktur och god lönsamhet i industrin utgjorde därmed en grogrund för de relativt höga löneutfallet till följd av 1995 års lönerörelse. Löneökningstakten på hela arbetsmarknaden blev 4,6 procent per år i genomsnitt under de tre åren 1995, 1996 och 1997. Motsvarande ökningstakt i industrin blev 5,5 procent per år 1995-1997 (se diagram 3.1).

Under treårsperioden 1998-2000, då det första Industriavtalet träffades, blev löneutfallen klart lägre än under den föregående treårsperioden. Detta trots att arbetslösheten gick ner och att hushållen inte förväntade sig ökad arbetslöshet 1997 och räknade med sjunkande arbetslöshet 1998. Den långsammare löneökningstakten under åren 1998-2000 ska delvis ses som en rekyll på de snabba löneökningarna tidigare, delvis som en följd av Industriavtalet, vars

⁵ Data över hushållens förväntningar samlas in månadsvis av Konjunkturinstitutet, bl a vad avser hushållens bedömning om arbetslösheten de närmaste 12 månaderna. I diagrammet redovisas hushållens månadsvisa förväntningar som helårsgenomsnitt. Hushållens svar redovisas som netttotal, dvs saldot mellan andelen hushåll som uppgivit ökning av arbetslösheten respektive minskning av arbetslösheten. Minustal betyder att hushållen sammantaget räknar med sjunkande arbetslöshet ("optimistöverskott"). Positiva tal innebär en bedömning om ökad arbetslöshet, dvs hushållen har pessimistiska förväntningar om arbetsmarknadsläget.

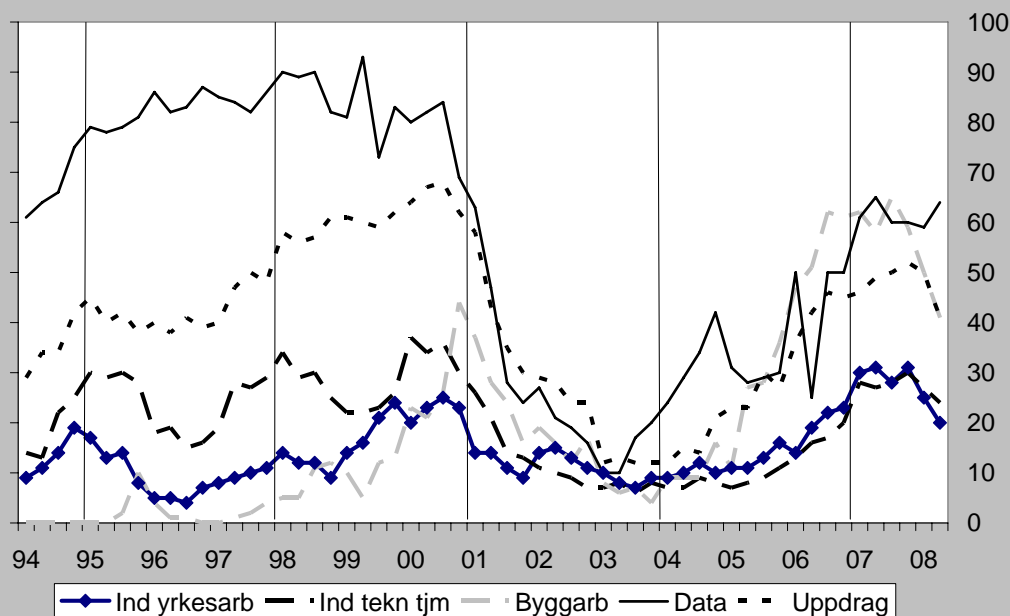
avtalskonstruktion medförde lägre centrala avtal och ökad decentralisering i lönebildningen. Industriavtalet blev också i hög grad normerande för övriga avtalsområden.

Inför det andra Industriavtalet 2001 hade svensk ekonomi genomgått ett antal goda år strax innan millennieskiftet och arbetslösheten var ytterligare på väg nedåt. När förhandlingarna slutfördes i början på 2001 pågick emellertid Ericsson-krisen för fullt vilket ökade krismedvetandet påtagligt, bland annat vad gäller hushållen syn på risken för arbetslöshet, se diagram B. Under de kommande åren försämrades läget på arbetsmarknaden påtagligt vilket troligen hade inverkan på löneutfallet under det tredje Industriavtalet 2004. Sysselsättningen sjönk 2002 och 2003, arbetslösheten steg igen och hushållen väntade sig stigande arbetslöshet under en lång följd av år. Löneökningstakten under de tre åren 2004, 2005 och 2006 blev också lägre än tidigare, både för industrin och på de flesta andra områden.

Den förhållandevis utdragna svackan på arbetsmarknaden efter millennieskiftets boom syns också i låga tal för bristen på arbetskraft enligt KI:s konjunkturbarometerundersökningar. Som framgår av diagram C var det allmänt mycket låg brist på arbetskraft i alla sektorer under avtalsperioden 2001-2003 och även under början av avtalsperioden 2004-2006 för industrin. Successivt stigande brist på arbetskraft noterades dock för byggnadsarbetare samt tjänstemän inom uppdragsverksamhet och datakonsultföretag och även inom industrin steg bristtalen relativt kraftigt under 2006. Utvecklingen kulminerade under början av 2007 då den senaste mycket stora avtalsrörelsen pågick. I stort sett alla indikatorer pekade då på att arbetsmarknaden präglades av stramhet och högt resursutnyttjande..

Diagram C Brist på arbetskraft för olika kategorier enligt konjunkturbarometern.

Andel ja-svar, procent

Källa: Konjunkturinstitutet

3.3 Arbetskraftskostnaderna i Sveriges viktigaste konkurrentländer

Det är vanskligt att jämföra löneutvecklingen i Sverige med motsvarande utveckling i andra länder. Oavsett vilka datakällor som utnyttjas finns det svagheter. Vi har i ett antal rapporter från IER valt att utgå från *Labour Cost Index* (LCI) som publiceras av Eurostat. Det är den statistik som bäst överensstämmer med det som vi önskar mäta.

Eurostats målsättning är att producera branschvisa kvartalsindex för samtliga anställda i alla sektorer. Statistiken avser totala arbetskraftskostnader i nationell valuta och är per timme. Underlag och metoder skiljer sig dock fortfarande åt mellan länderna. För Sverige bygger Eurostats arbetskostnadsindex på SCB:s konjunkturlönestatistik.

Det är också viktigt att påminna om att det finns fler faktorer än arbetskraftskostnaderna som påverkar den svenska konkurrenskraften (se vidare i kapitel 4). Växelkursens utveckling och den svenska produktiviteten jämfört med den i omvärlden är också av stor betydelse. Produktpriserna och priserna på insatsvaror är andra betydelsefulla faktorer.

I tabell 3.3 utnyttjar vi årliga data för industrin (här inklusive energiproduktion⁶) i Sverige och de viktigaste konkurrentländerna. Tabellen redovisar genomsnittet för de årliga ökningarna av arbetskraftskostnaderna under de tre första avtalsperioderna med Industriavtalet samt 2007, det första året under den innevarande avtalsperioden.

Tabell 3.3 Arbetskraftskostnader per timme inom industrin, genomsnittlig årlig procentuell förändring

	1998-2000	2001-2003	2004-2006	2007
Sverige	4,0	4,3	2,3*	5,2*
Euro12	3,0	3,6	2,8	2,7
därav:				
Tyskland	3,2	2,6	2,0	1,6
Frankrike	2,8	3,3	3,7	3,1
Finland	3,8	5,3	3,2	3,6
EU15, exklusive Sverige	3,2	3,8	3,0	2,9
därav:				
Storbritannien	4,2	4,6	4,4	3,4
Danmark	3,7	4,2	2,8	3,7
NMS12	11,1	9,3	7,7	13,8
därav:				
Polen	11,1	8,9	4,9	11,1
USA	2,3	4,0	4,2	2,9
Norge	5,6	5,4	4,6	4,8

Källa. Egna beräkningar baserade på data från Eurostat samt Bureau of Labor Statistics för USA.

Anm. Vid beräkningarna för EU15 har data för de olika länderna (i nationell valuta) vägts samman med TCW-vikter, för NMS12 har handelsvikter använts.

* Påverkas av tillfälliga förändringar av pensionsavgifter, se texten.

⁶ I IER-rapporterna är ”industrin” synonymt med gruvor och mineralbrott samt tillverkningsindustri.

Under åren före Industriavtalet ökade arbetskostnaderna i svensk industri betydligt snabbare än i omvärlden. Det tidigare mönstret har förändrats under de tre avtalsperioderna med Industriavtalet. Visserligen har de svenska arbetskraftskostnaderna stigit snabbare än i det ursprungliga euroområdet (Euro12). Skillnaden har dock tenderat att minska över tiden. Det finns dock skillnader inom euroområdet. Medan Tyskland har haft en sjunkande ökningstakt för arbetskostnaderna ner till ca 2 procent i genomsnitt den senaste avtalsperioden 2004-2006 har Finland legat över Sverige de senaste två avtalsperioderna. Kostnadsökningarna i Frankrike har varit relativt konstanta kring 3 ½ procent per år.

Däremot har utvecklingen för arbetskraftskostnaderna i Sverige varit i närheten av den i ”de gamla” EU-länderna som inte är medlemmar av valutaunionen – Storbritannien och Danmark. Kostnadsökningarna i Storbritannien har varit drygt 4 procent per år i genomsnitt medan kostnadsutvecklingen i Danmark har legat strax under den svenska. Det ”gamla” EU före östutvidgningen (EU15) har under de senaste åren haft en långsammare utveckling av arbetskostnaderna än i USA. Kostnadsutvecklingen i Sverige var snabbare än den amerikanska under de första två avtalsperioderna. Under den senaste avtalsperioden har emellertid det omvända gällt.

I EU:s nya medlemsländer (NMS12) har arbetskraftskostnaderna ökat med i storleksordningen 8–11 procent årligen under de tre avtalsperioderna. I Polen, som är Sveriges överlägset viktigaste handelspartner bland de nya EU-länderna, ökade arbetskraftskostnaderna med i genomsnitt knappt 5 procent i årstakt under den senaste avtalsperioden. Detta var en kraftig nedväxling jämfört med tidigare. Det finns dock tecken på att ökningstakten har börjat accelerera; de polska arbetskraftskostnaderna ökade med 11 procent under 2007.

Under 2007 ökade arbetskraftskostnaderna inom ”gamla” EU (EU15) och i USA med knappt 3 procent. Motsvarande siffra i de tolv nya EU-länderna var nästan 14 procent. I Norge ökade arbetskraftskostnaderna med nära 5 procent.

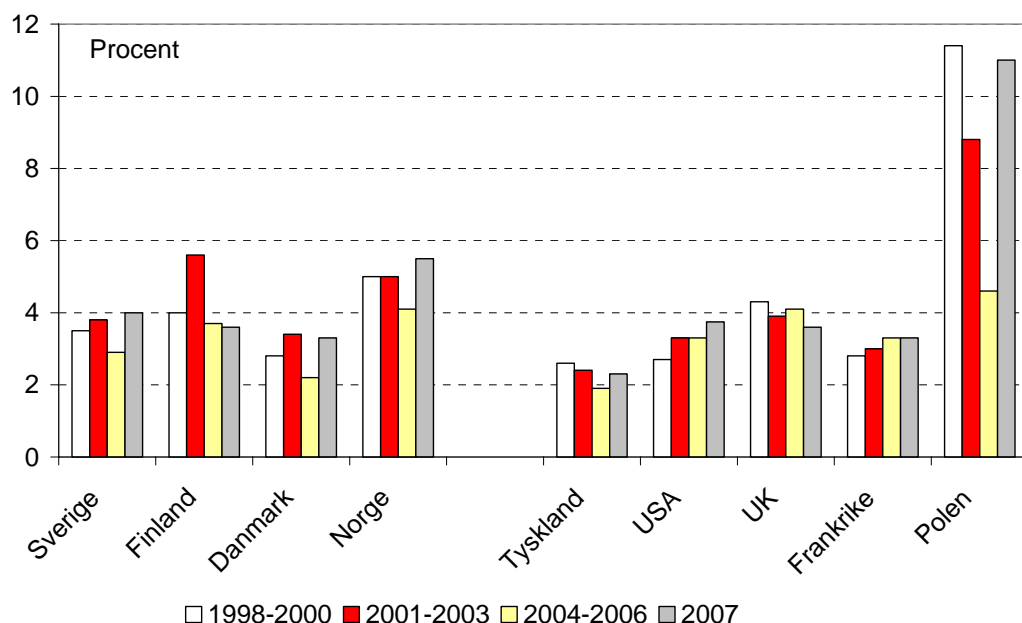
Eurostat redovisar en ökningstakt för arbetskraftskostnaderna inom svensk industri under 2007 om drygt 5 procent. Denna siffra måste dock tolkas med stor försiktighet. Genom tillfälliga minskningar av pensionsavgifter kom ökningen av arbetskraftskostnaderna att stanna vid blygsamma 0,8 procent 2006. Motsvarande ökning 2007 blev hela 5,2 procent eftersom pensionsavgifterna återgick till tidigare nivåer.⁷ Eurostat redovisar även löneutvecklingen exklusive lagstadgade och avtalade lönebikostnader. Om vi enbart ser till de svenska lönekostnadernas utveckling ökade dessa med 2,5 procent 2006 och 4,0 procent 2007.⁸

Diagram 3.3 visar hur lönekostnaderna per timme inom industrin har ökat i Sverige och de viktigaste konkurrentländerna. Om vi ser till de nordiska grannländerna har lönekostnadsutvecklingen varit snabbare i Norge och långsammare i Danmark. Utvecklingen i Finland har varit ungefär som i Sverige.

⁷ MI, 2008, *Avtalsrörelsen och lönebildningen 2007*, s 41, diskuterar effekterna av de tillfälliga förändringarna närmare.

⁸ Dessa tal överensstämmer inte fullt ut med de löneökningar som redovisas i tabell 3.1.

Diagram 3.3 Lönekostnader per timme inom industrin, genomsnittlig årlig procentuell förändring

Källa. Eurostat samt Bureau of Labor Statistics för USA.

När det gäller Sveriges viktigaste konkurrentländer har lönekostnadsutvecklingen i Tyskland varit betydligt långsammare än den i Sverige. Svenska lönekostnader har ökat i ungefär samma takt som i USA och Frankrike medan brittiska lönekostnader har ökat snabbare än de svenska. De nya EU-länderna i Central- och Östeuropa genomgår en omfattande omvandling som innebär att de i en rad ekonomiska avseenden närmar sig Väst- och Nordeuropa. Med tanke på att lönekostnaderna i utgångsläget var mycket låga i dessa länder är det inte särskilt märkligt att integrationen innebär en snabbare lönekostnadsutveckling i dessa länder. I diagram 3.3 framgår detta av att de polska lönekostnaderna har ökat med upp till 10 procent årligen.

3.4 Reallönerna i Sveriges viktigaste konkurrentländer

För att kunna säga något om hur reallönerna, och därmed köpkraften, har utvecklats måste vi även ta hänsyn till skillnader i inflationstakt mellan länderna. Reallöneutvecklingen för de industrianställda i Sverige och i de viktigaste konkurrentländerna framgår av tabell 3.4. Under det senaste decenniet har reallönerna inom den svenska industrin ökat snabbare än inom det ursprungliga euroområdet (Euro12) och de ”gamla” EU-länderna (EU15) sammantaget. Den låga inflationen i Sverige jämfört med omvärlden har i hög grad bidragit till detta utfall. Däremot har reallöneutvecklingen för industrianställda i Finland och, under vissa perioder, Storbritannien varit snabbare än i Sverige. I de nya EU-länderna har reallönerna ökat betydligt snabbare än i Sverige under de senaste åren.

Tabell 3.4 Reallön per timme inom industrin, genomsnittlig årlig procentuell förändring

	1998-2000	2001-2003	2004-2006	2007
Sverige	3,1	1,6	2,2	1,8
Euro12	1,4	1,3	0,8	0,9
därav:				
Tyskland	1,7	1,0	0,1	0,0
Frankrike	1,8	1,0	1,2	1,7
Finland	2,1	3,6	3,0	2,0
EU15, exklusive Sverige	1,5	1,5	1,0	1,0
därav:				
Storbritannien	3,1	2,6	2,2	1,3
Danmark	0,4	1,1	0,6	1,6
NMS12	2,3	5,8	4,3	9,4
därav:				
Polen	1,9	6,2	2,3	8,5
USA	0,3	1,1	0,2	0,9
Norge	2,3	2,7	2,7	4,8

Källa. Egna beräkningar baserade på data från Eurostat och Bureau of Labor Statistics för USA (löner) samt OECD Economic Outlook, May 2008 och European Commission, *European Economy*, No 3 / 2008 (konsumentpriser).

Anm. Vid beräkningarna för EU15 har data för de olika länderna vägts samman med TCW-vikter, för NMS12 har handelsvikter använts.

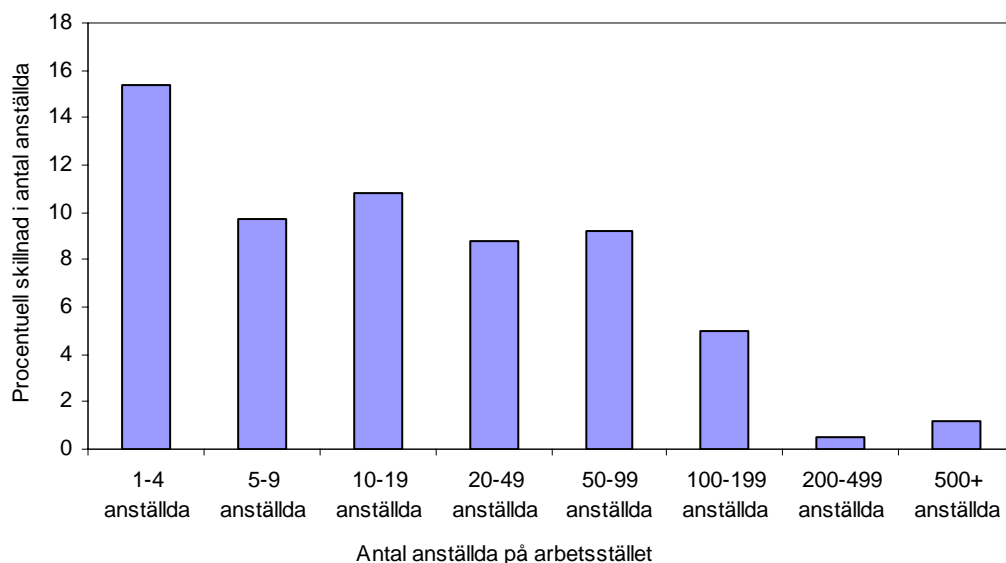
4. Industrins konkurrenskraft

Produktivitet och förnyelsekapacitet är avgörande för svensk industris framtida konkurrenskraft. Produktiviteten kan mätas på flera olika sätt och beror främst på investeringarna samt arbetskraftens respektive företagsledningarnas kompetens.⁹ Förnyelsekapaciteten handlar om att kunna erbjuda marknaden bättre produkter till konkurrenskraftiga priser, vilket i sin tur är avhängigt satsningar på FoU, förmåga att ta till sig ny teknik och att kunna anpassa produktionen till kundernas behov. Förutsättningarna bottnar i de institutioner - lagar, regelverk och normer – som omgärdar industrin.

Globaliseringen liksom den avmattning som nu präglar främst de industrialiserade länderna har lett till ett hårdnande konkurrenstryck för de svenska industriföretagen. Samtidigt har världsekonomin under de senaste två åren präglats av protektionistiska tendenser, särskilt på livsmedels- och råvaruområdena, parallellt med stigande priser. För att möta dessa nya marknadsförutsättningar har vi sett en trend mot ökad specialisering och koncentration på kärnverksamheter, liksom *outsourcing* och *offshoring* av delar av företagets verksamheter.

En annan strukturell förändring är att de mindre företagens betydelse för i första hand sysselsättningen har ökat. I svensk ekonomi minskade antalet sysselsatta i de större företagen mellan 1993 och 2002.¹⁰ Även under 2000-talet kan sysselsättningsökningarna främst hänföras till företag med färre än 200 anställda medan antalet anställda varit praktiskt taget oförändrat i de större företagen (diagram 4.1).

Diagram 4.1. Sysselsättningsutvecklingen 2003-2007 fördelad på företagsstorlek
Procentuell förändring, hela näringslivet

Källa: SCB (FDB)

Vanliga mått på en industris eller ett lands konkurrenskraft är marknadsandelar, exportandelar, specialiseringsindex, real- och humankapitalutveckling, prisutveckling, produktivitetsmått, relativa arbetskraftskostnader med mera. I de följande avsnitten kommer

⁹ Beträffande svårigheter att mäta företagets produktivitet, se IER, *Globaliseringen och den svenska industrin*, juni 2006.

¹⁰ Se Braunerhjelm, P., (2007), *Behövs entreprenören? Om deras betydelse för kunskapsutveckling, kommersialisering och tillväxt*, Ekonomisk Debatt, 35, No 5, 19-33.

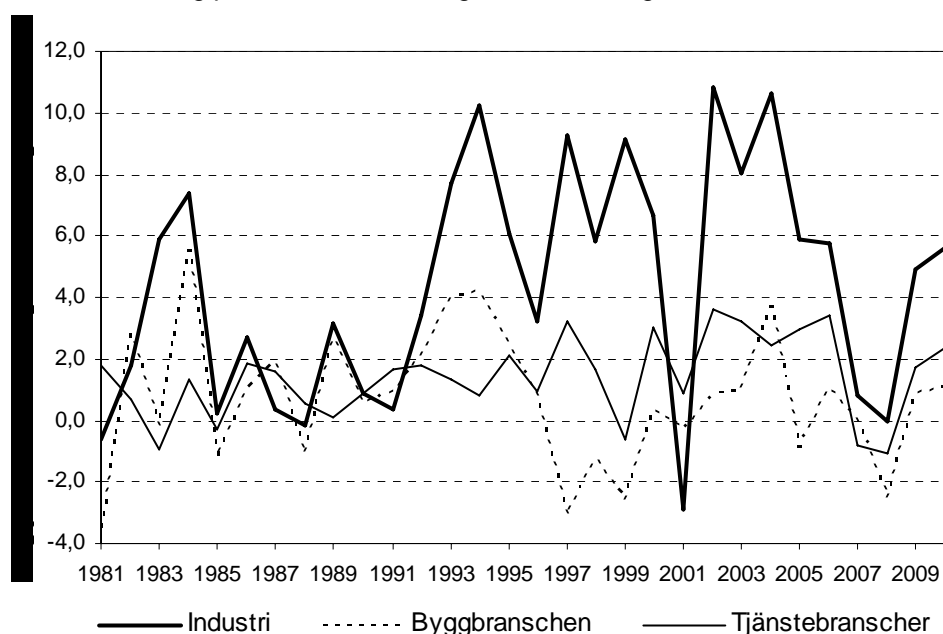
vi att redovisa hur ett urval konkurrensvariabler utvecklats i svensk ekonomi, fördelade på kort- och långsiktig inverkan, och hur Sverige står sig i jämförelse med ett urval andra länder.

4.1 Konkurrenskraft på kort sikt

Produktivitetsutvecklingen

Från och med början av 1990-talet tycks det ha skett en trendmässig uppgång i den svenska industrins arbetsproduktivitetstillväxt¹¹, medan tjänstenäringarna utvecklats svagare. Det är svårare att mäta produktiviteten inom tjänstenäringar och osäkerheten är därför större än inom de varuproducerande näringsgrenarna. Under senare år har emellertid en avmattning i produktivitetstillväxten konstaterats för såväl industri som övriga sektorer. Utvecklingen har accentuerats under 2007 där produktivitetsutvecklingen varit negativ inom tjänstesektorerna liksom inom vissa industribranscher. Även de närmast kommande åren förväntas en betydligt svagare produktivitetsutveckling jämfört med det senaste decenniet (diagram 4.2).

Diagram 4.2 Arbetsproduktivitet i industri, byggverksamhet och tjänstebranscher
Årlig procentuell förändring, kalenderkorrigerade värden

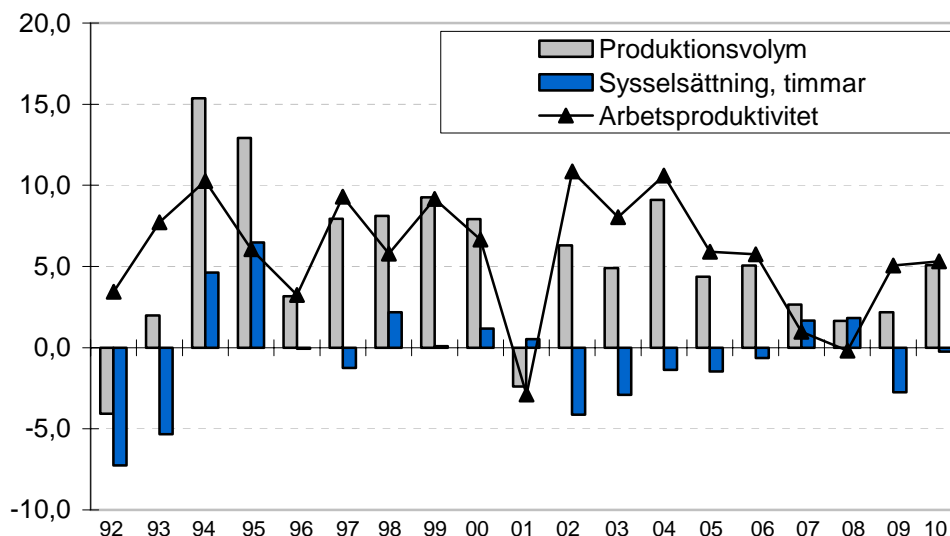
Källa: Konjunkturinstitutet

Vid konjunkturedgången 1991-1993 föll industrins produktions- och sysselsättningsvolym dramatiskt. Samtidigt steg arbetsproduktiviteten snabbt eftersom nedläggningarna först drabbade de mest lågproduktiva enheterna. Under den senare hälften av 1990-talet var produktivitetstillväxten särskilt snabb i teleproduktindustrin - omkring 35 procent per år i genomsnitt - vilket drog upp siffrorna för hela tillverkningsindustrin. I början av 2000-talet gick ekonomin in i en ny lågkonjunktur karakteriserad av fallande produktivitetstillväxt och en vikande sysselsättning där det dröjde ända till 2007 innan vändningen kom på arbetsmarknaden (diagram 4.3). Detta trots att produktionen vände uppåt redan 2002/03. Under 2007 var ökningen i produktionsvolym nästan nere på samma nivå som 1993 medan sysselsättningen fortsatte att öka. Notera skillnaden i dynamiken mellan ned- och uppgång i början av 1990-talet respektive 2000-talet; 1990-talets konjunktursvacka var betydligt djupare

¹¹ Förädlingsvärde i fasta priser per arbetstimme.

men karaktäriserades också av en snabbare återhämtning i produktions- och sysselsättningsvolym. Detta kontrasterar mot den tröga sysselsättningsutvecklingen under 2000-talet vilket föranledde diskussionen om ”jobless growth”.

Diagram 4.3 Utveckling av produktion, produktivitet och sysselsättning inom industrin
Årlig procentuell volymförändring

Källa: Konjunkturinstitutet

Den kortsiktiga produktivitetens utvecklingen påverkas bland annat av konjunkturläget under enskilda år samt av i vilken grad arbetsmarknaden släpar efter produktionen. Det kan därför finnas skäl att ange produktivitetstillväxten t ex för en hel konjunkturcykel eller utvecklingen som genomsnitt under en följd av år. Som framgår av tabell 4.1 utvecklades särskilt produktionen, men också sysselsättning och produktivitet, något starkare under 1990-talet jämfört med 2000-talet.

Tabell 4.1 Utveckling av produktion, sysselsättning och produktivitet i industrin

Procent per år	1992-2007		
	1992-1999	2000-2007	1992-2007
Produktionsvolym	6,8	4,7	5,8
Sysselsättning, timmar	-0,1	-0,9	-0,5
Arbetsproduktivitet	6,9	5,7	6,3

Källa: Konjunkturinstitutet

I en internationell jämförelse var Sveriges arbetsproduktivitet (näringslivet) något högre än snittet för industrialiserade länder 2006 (diagram 4.4).

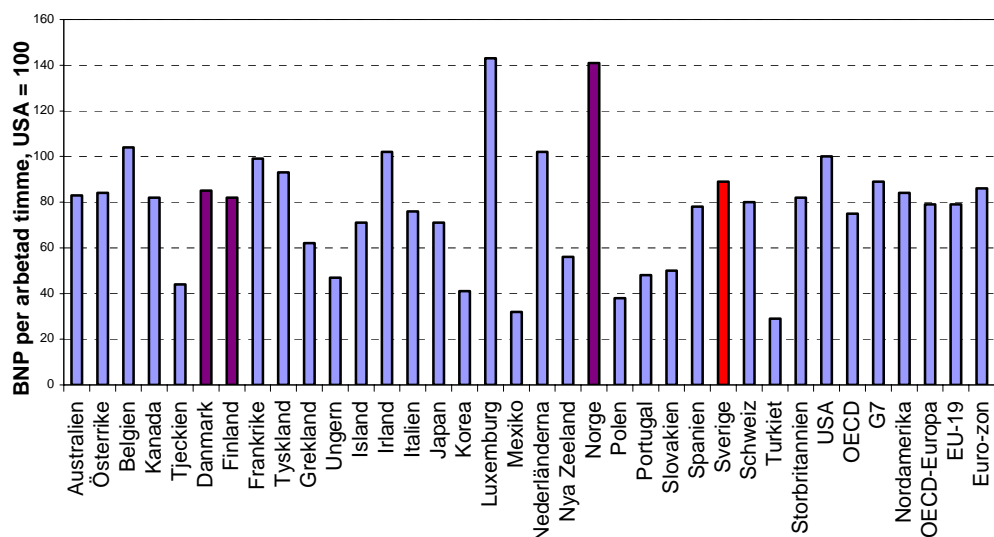
Industrins kostnadsnivå

Sverige tillhör de industriländer med högst arbetskraftskostnadsnivå.¹² Skillnaderna mellan länder förklaras bl a av produktivitet, branschstruktur och tjänsteintensitet inom

¹² Eurostat presenterar jämförande statistik vart fjärde år. År 2004 hade Sverige endast Norge före sig vad gäller arbetskraftskostnad i industrin (per anställd och år, företag med fler än 10 anställda). Se Eurostat, *Labour Cost Survey 2004*. Se också Medlingsinstitutets årsrapport 2007 för en diskussion kring arbetskraftskostnadens nivå.

industriföretagen. I högkostnadsländerna är det tänkbart att industriföretagens FoU, design och marknadsföring och andra högförädlade verksamheter bedrivs i hemlandet medan tillverkning och sammansättning sker i andra länder. Sverige förefalla avvika särskilt mycket vad gäller företagsnära tjänster där nivån är betydligt högre jämfört med flertalet EU-länder.

Diagram 4.4 Arbetsproduktivitet för OECD-länder, 2006
Hela näringslivet

Källa: OECD, Productivity Database (2008)

Ovan har arbetsproduktivitetens utveckling beskrivits och arbetskraftskostnadernas nivå diskuteras, vilket fångar upp en stor del av svensk industris konkurrenskraft.¹³ För att beskriva den samlade effekten av relativa arbetskraftskostnader och relativ produktivitet gentemot omvärlden används arbetskraftskostnaden per producerad enhet. I diagram 4.5 och 4.6 visas hur konkurrenskraften utvecklats inom svensk tillverkningsindustri i jämförelse med ett urval länder av intresse för Sverige i ett konkurrensperspektiv.

Uttryckt i nationell valuta har arbetskraftskostnaden per producerad enhet minskat i svensk industri mellan 1990 och 2006 (diagram 4.5). Mellan 2006 och 2007 kan dock en viss kostnadsökning noteras för svensk tillverkningsindustri. I övriga länder har utvecklingen gått åt olika håll. Enhetskostnaden ökade i Danmark, Norge och Storbritannien fram till 2005 för att därefter falla. För Finland, Tyskland och USA har trenden varit fallande enhetskostnader, särskilt i Tyskland under 2000-talet. Under de allra senaste åren har således kostnaderna minskat i samtliga länder utom Sverige.

Om enhetskostnaden mäts i samma valuta blir bilden något mer spretig. Den svenska kronans försvagning gentemot flera av våra främsta konkurrentländer innebär att produktionskostnaden per enhet framgår än tydligare. Återigen kan en viss ökning i enhetskostnaden noteras för 2007. Om också första kvartalet 2008 inkluderas framgår att en ökning har skett i vårt relativa kostnadsläge gentemot såväl EU-länderna som en större grupp länder. Mellan sista kvartalet 2007 och första kvartalet 2008 var förändringarna dock marginella.¹⁴

¹³ Arbetskraftskostnadens förändring diskuteras i kapitel 3.

¹⁴ Baserat lönekostnader per enhet, se Ecofins rapport

(http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication12899_en.pdf).

Diagram 4.5 Relativ arbetskraftskostnad per producerad enhet i tillverkningsindustrin

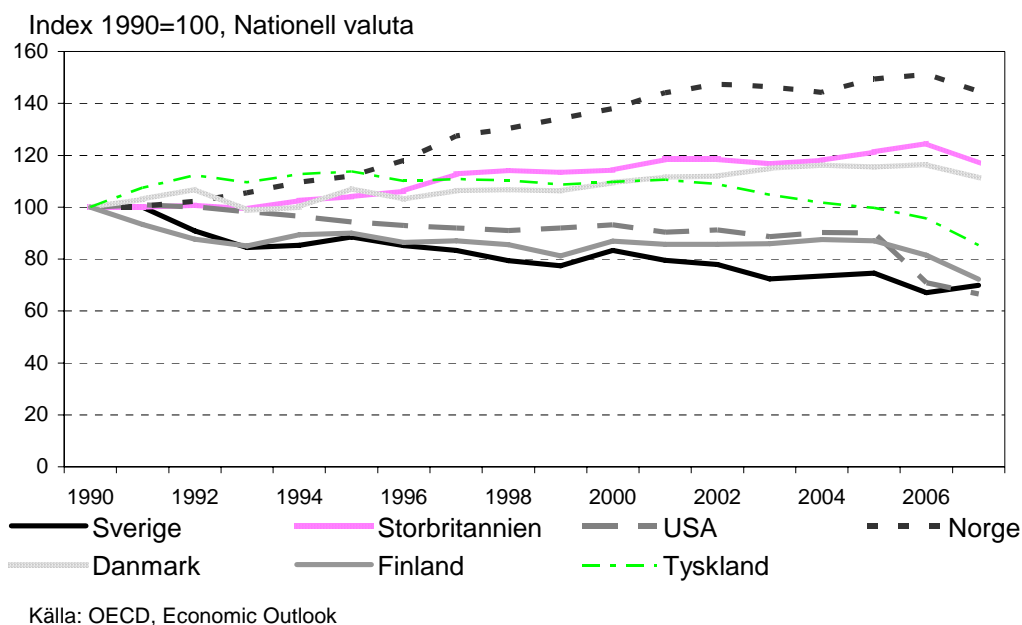
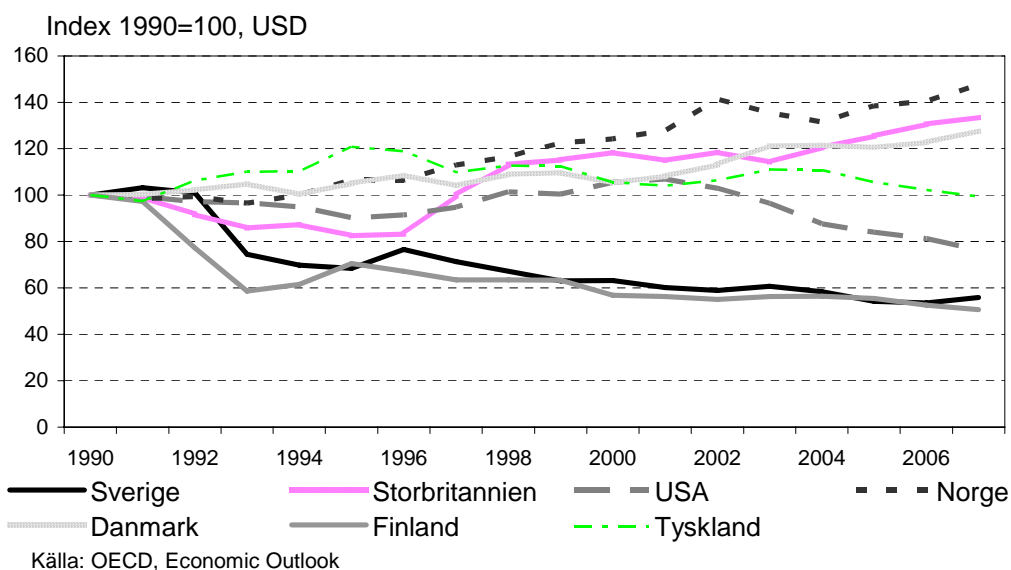

Diagram 4.6 Relativ arbetskraftskostnad per producerad enhet i tillverkningsindustrin

Mätt i gemensam valuta slår en försvagning i terms-of-trade igenom vilket markant påverkat utvecklingen av svensk industris internationella konkurrenskraft. De svenska export- och importpriserna utvecklades parallellt fram till slutet av 1990-talet (diagram 4.7). Därefter föll de svenska exportpriserna kraftigt i förhållande till importen. Denna utveckling har accentuerats under de allra senaste åren och förklaras bl. a. av en globalt hårdnande konkurrens på produkter som svensk industri är specialiserade i (t.ex. teleprodukter och fordonsindustri), en hög produktivitet och på stigande råvarupriser (diagram 4.8).

Diagram 4.7 Svenska export- och importpriser, industri
Index 1990=100

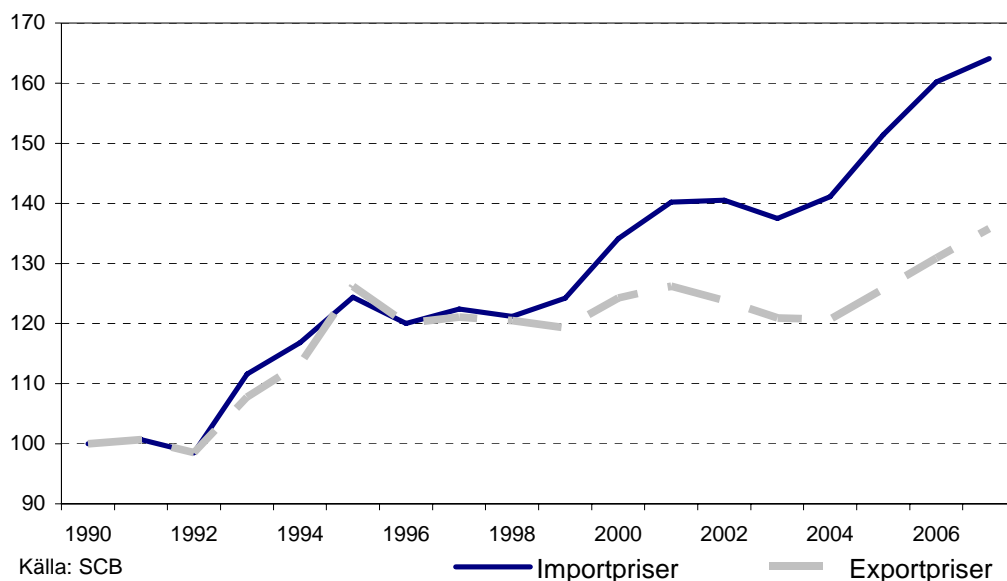
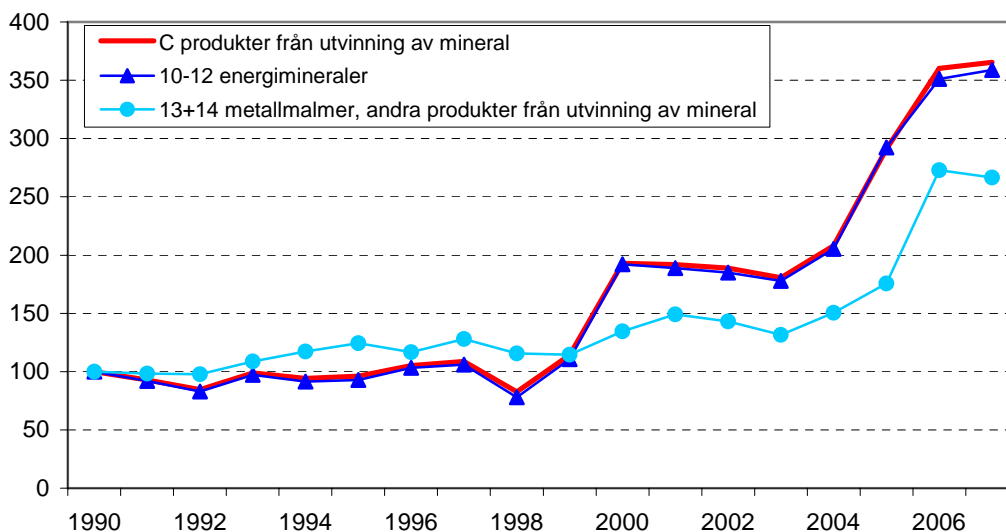

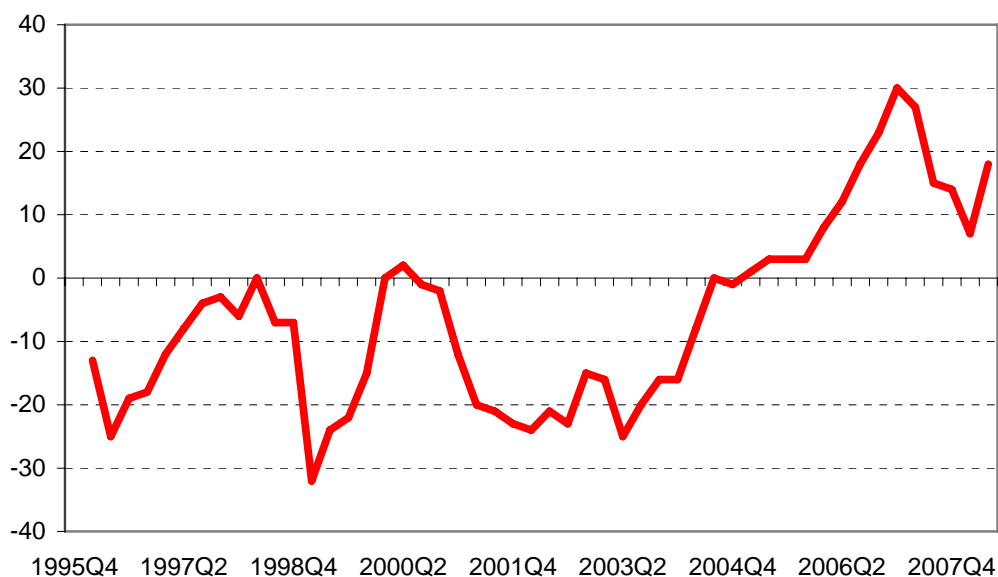
Diagram 4.8 Importpriser i utvinningsindustrin (råolja och metaller). Index = 1990=100

Vinster och prisutveckling

Som visats i tidigare rapporter har industrins produktpriser fluktuerat kraftigt under det senaste decenniet vilket kan hänföras till stora valutarörelser, konjunkturutvecklingen och prisförändringar. Samtidigt har prisnivåerna på en rad insatsvaror (främst energi) ökat under 2000-talet. Den avmattning i konjunkturen som omfattar allt fler länder också i Europa kan förväntas dämpa prisutvecklingen och de inflatoriska tendenser som varit påtagliga under de två senaste åren. På energisidan finns dock anledning att tro på fortsatt höga prisnivåer även om priserna gått ner i förhållande till de toppar som noterats under 2007 och 2008.

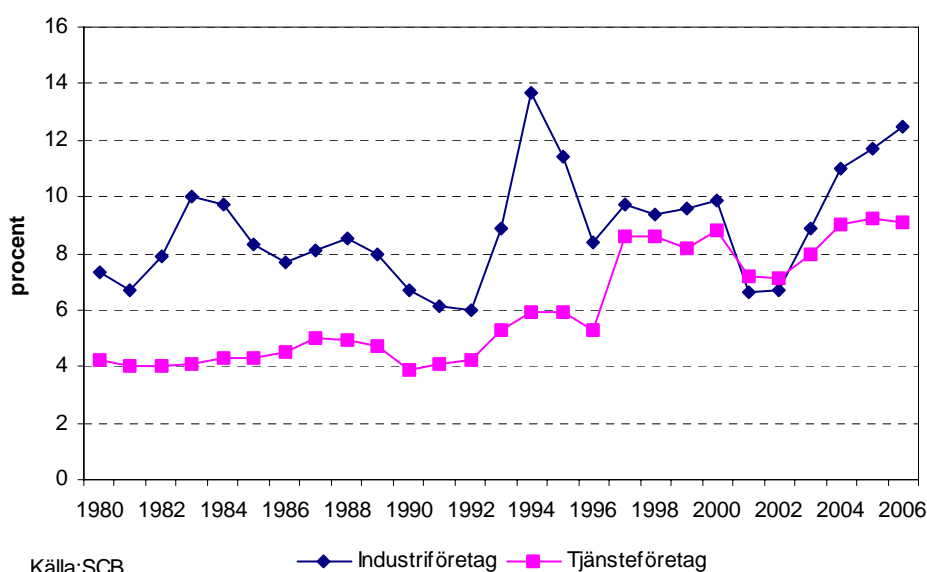
Diagram 4.9 Nulägesomdöme om lönsamhet i tillverkningsindustrin, netttotal¹⁵

Källa: KI-barometern

Övergripande karaktäriseras utvecklingen således av en dämpad efterfrågan, intensifierad konkurrens från nya industriländer och höga kostnader på insatsvaror vilket kan förväntas leda till krympande vinstmarginaler. Samtidigt har företagens vinster utvecklats klart positivt efter nedgången 2001-2002. Enligt företagens egna bedömningar vände vinstomdömena nedåt under första halvåret 2007 efter en stadig uppgång sedan 2003 (diagram 4.9). Under andra kvartalet 2008 var bedömningen fortfarande att lönsamheten var ”god” räknat som ett genomsnitt för hela tillverkningsindustrin. Spridningen mellan branscher är dock betydande, ett stort antal branscher uppger att vinsterna kommer att försvagas.

Diagram 4.10a Rörelseresultat före avskrivningar som andel av nettoomsättning, Sverige

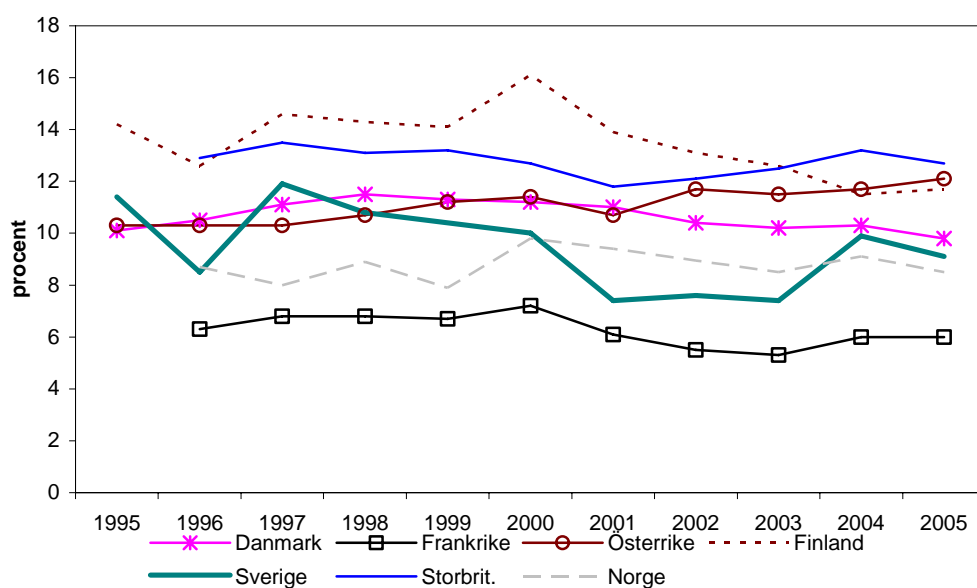

Källa:SCB

◆ Industriföretag ■ Tjänsteföretag

¹⁵ Netttotal är saldot mellan den storleksvägda andelen företag som anger god resp.dålig lönsamhet.

Diagram 4.10b Rörelsevinst som andel av omsättning för tillverkningsindustrin, länderjämförelse

Källa: Eurostat

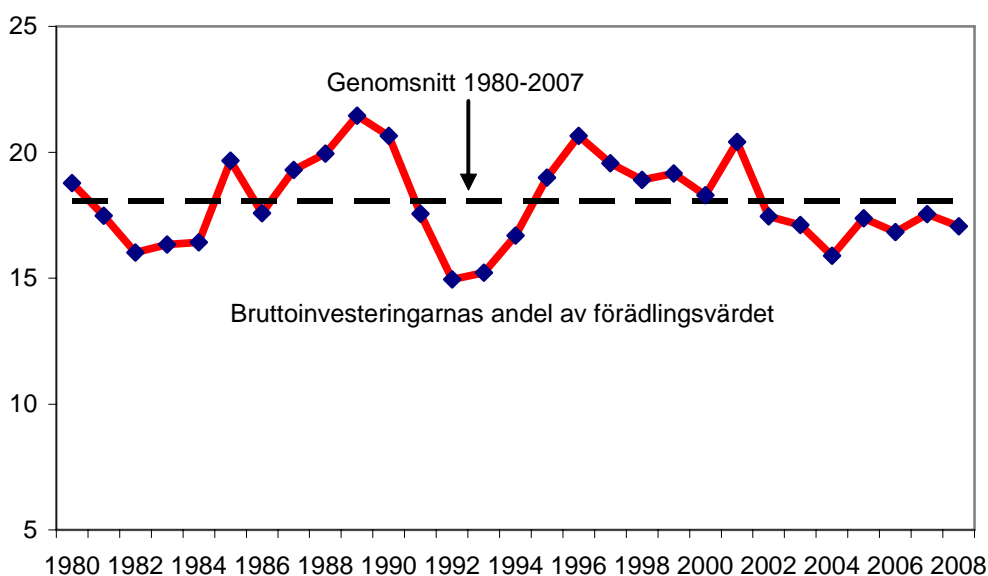
I förhållande till omsättningen återhämtade sig vinsterna i industrin i början av 1990-talet för att falla tillbaka till mer normala nivåer i slutet av 1990-talet. Konjunkturedgången under 2000-talets inledande år ledde dock till en kraftig minskning mot ungefär samma låga nivåer som under krisåren 1991-1993. Fram till 2006 har utvecklingen återigen präglats av snabbt stigande vinster. Som framgår av diagram 4.10a har vinsterna fluktuerat mer och ligger också på en högre nivå i industrin jämfört med tjänstesektorerna. I en internationell jämförelse ligger dock inte de svenska företagens vinstnivåer särskilt högt (diagram 4.10b).

4.2 Konkurrenskraft på lång sikt

På kort sikt påverkas konkurrenskraften av kostnadslågen, produktivitet och priser. Delvis samvarierar dessa med konjunkturförloppet, delvis med valutarörelser och andra kortsiktiga prisrörelser. Men det som i grunden styr konkurrenskraften är faktorer som bör ses i ett längre perspektiv. Dit hör investeringar i real- och humankapital, satsningar på FoU, kompetens att tillämpa och utveckla ny teknik samt industrins förmåga till omställning vid ändrade förhållanden.

Låt oss börja med industriinvesteringarnas utveckling (diagram 4.11). Högkonjunkturen på 1990-talet karaktäriserades i hög grad av kraftigt ökade investeringar såväl i Sverige som internationellt. Därefter följde en konsolideringsperiod med rationaliseringar som innebar neddragning av kostnader för både investeringar och personal i många branscher. Effekten av de investeringar som genomförs på arbetskraftsefterfrågan måste bedömas som osäker, snarast tenderar dessa inom industrin att ersätta arbetskraft. Industrins investeringskvot (investeringarna i förhållande till förädlingsvärdet) föll trendmässigt mellan 1996 och 2004 men har under de senaste åren stabiliserats kring 18-19 procent, vilket dock fortfarande är under det långsiktiga snittet. Detta kan emellertid till viss del spegla en förändrad specialisering mellan de större företagens inhemska och utländska enheter.

Diagram 4.11 Investeringskvoten för industrin 1980-2008

Källa: SCB, nationalräkenskaperna.

Ett skäl till nedgången i investeringarna skulle kunna vara ökade utlandsinvesteringar. I diagram 4.12 visas emellertid att trenden i svenska företags utlandsinvesteringar sedan slutet av 1990-talet varit fallande, med stora fluktuationer åren efter millennieskiftet. Också investeringar av utländska företag i Sverige har fallit sedan slutet på 1990-talet och där kan ännu ingen bestående återhämtning skönjas. De gränsöverskridande investeringarna har varit större än industrins inhemska nettoinvesteringar i maskiner och byggnader under en rad år.¹⁶ Den bild som tonar fram är svårtolkad; det illustrerar att svensk industris utlandsinvesteringar minskat jämfört med 1990-talet vilket skulle kunna tyda på ett gott investeringsklimat i Sverige. Hemmamarknadsinvesteringarna har visserligen ökat men ligger fortfarande under sin långsiktiga genomsnittsnivå samtidigt som utländska företags ingående investeringar i Sverige har fallit kraftigt. Detta indikerar knappast att förutsättningarna att bedriva industriell verksamhet i Sverige har förbättrats på ett grundläggande sätt. Som nämnts ovan kan det också spegla strukturella förändringar inom företagen och mellan industri- och tjänstenärings.

Beträffande utvecklingen av humankapital kan noteras att utbildningsnivån inom svensk industri ligger på den övre halvan inom OECD men inte bland toppnationerna. Den svenska utbildningspremien (mätt som löneskillnad för ytterligare ett års utbildning) är fortsatt låg i en internationell jämförelse – ungefär hälften jämfört med många andra EU-länder.¹⁷

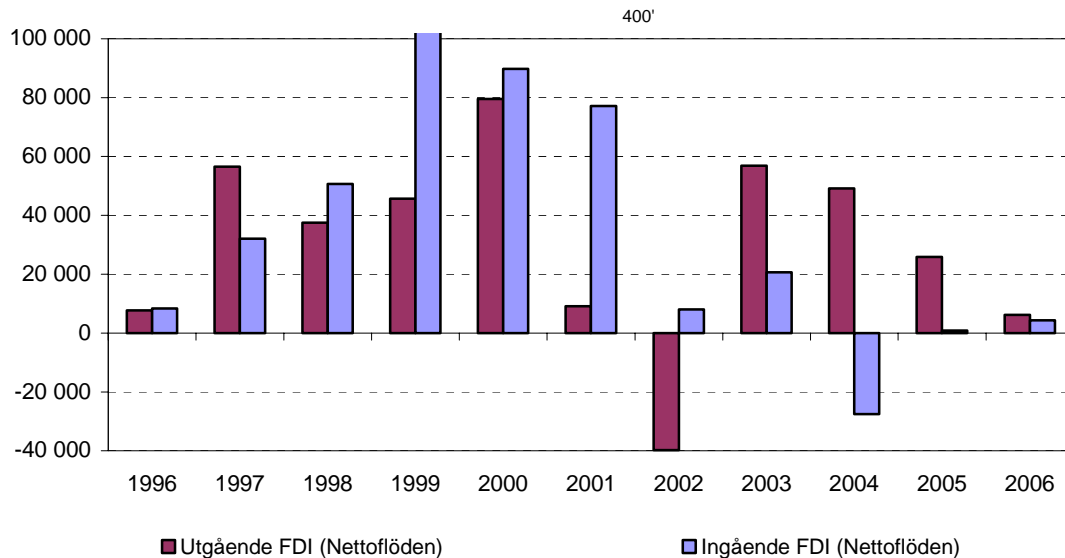
Avslutningsvis ska vi ta upp betydelsen av ny kunskap, ny teknik och förmågan att omvandla detta till nya produkter för den långsiktiga konkurrenskraften vilket i regel mäts som totalfaktorproduktiviteten. Den anses fånga upp den produktivitetensökning som beror på andra

¹⁶ Observera att utlandsinvesteringar och realkapitalinvesteringar inte är fullt jämförbara. Utlandsinvesteringar definieras som övertagande av tidigare inhemska ägt företag (minst 10 procent av aktiekapitalet annars definieras det som en portföljinvestering) eller etablerande av en ny fabrik eller ett nytt företag (där ägandet per definition domineras av ett utländskt företag).

¹⁷ Se Andersson (2008), *Globaliseringen och den högre utbildningen*, Underlagsrapport 10 till Globaliseringsrådet, Utbildningsdepartementet..

faktorer än ökade investeringar eller tillskott i sysselsättningen (dvs. nya produkter, tekniska lösningar och sätt att organisera produktionen). Här har en förbättring skett under de senaste

Diagram 4.12 Nettoflöden av FDI till och från Sverige, tillverkningsindustrin, miljoner SEK
 Löpande priser 1996-2006

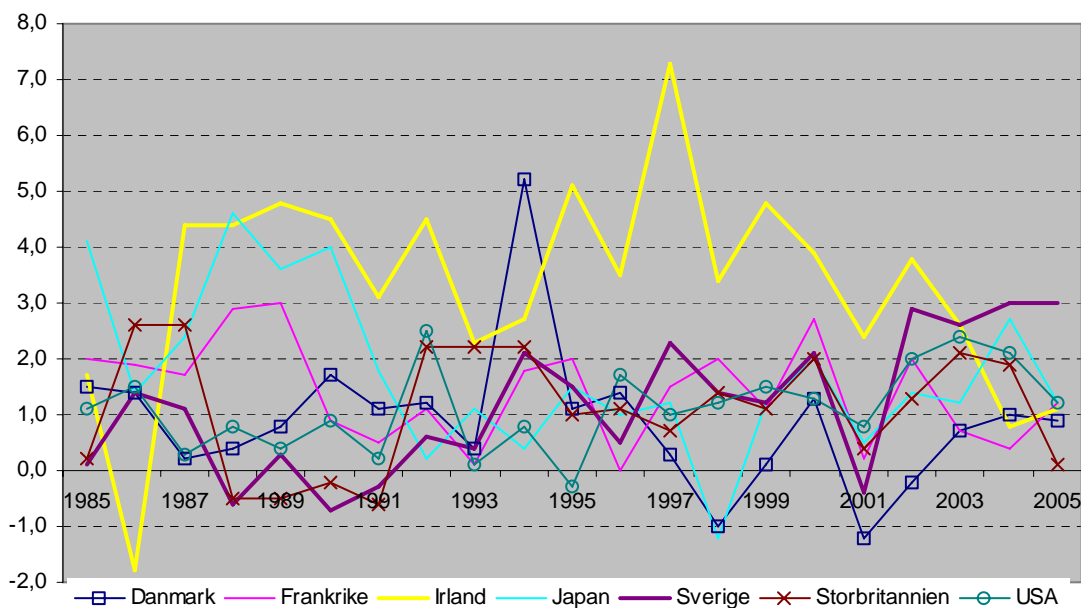

Källa: Riksbanken, SCB samt Konjunkturinstitutet (2006)

* Uppskattade värden

decennierna. I diagram 4.13 visas hur totalfaktorproduktiviteten utvecklats sedan 1985 i jämförelse med ett urval andra länder. Den stigande trend som påbörjades i början av 1990-talet bröts under 2000-talets första år för att därefter plana ut på en hög nivå. Under de senaste åren finns dock indikationer på att totalfaktorproduktiviteten återigen avtagit.

Diagram 4.13 Totalfaktorproduktivet, hela ekonomin, 1985 - 2005

Källa: OECD Productivity Database, 2008. Beräkningsmetoder anges i samma källa.

Det är väl känt att Sverige sedan lång tid satsar stora resurser på FoU jämfört med andra länder.¹⁸ Faktum är att i förhållande till landets storlek har Sverige med få undantag legat i topp vad gäller FoU-satsningarna under åtminstone en 20-årsperiod. Dessa satsningar sker till två tredjedelar inom svensk industri. De ökade satsningar som nyligen aviserats på den offentligt finansierade forskningen kommer sannolikt också industrin till godo.

4.3 Sammanfattande bedömning

Svensk industris utgångsläge är förhållandevis starkt men konkurrenskraften förväntas bli något svagare på grund av en lägre produktivitetstillväxt, sannolikt fortsatt höga energikostnader och en viss ökning i arbetskraftskostnaderna jämfört med andra länder. Därtill kommer en vikande konjunktur. Beträffande konjunkturläget är osäkerheten betydande vad gäller omfattning och när en eventuell vändning kan inträffa, se kapitel 5. Flertalet bedömare är dock mer pessimistiska beträffande både 2008 och 2009.¹⁹

Den svenska kronan har stärkts under senare år gentemot dollarn vilket bidragit till försvagningen i konkurrenskraften. Uttryckt i kostnad per producerad enhet har – efter flera år av fallande kostnader – utvecklingen vänt och under de senaste åren kan en viss ökning konstateras. I början av 2000-talet föll kapitalavkastningen men har därefter återuppnått 1990-talets nivåer. Företagen i tillverkningsindustrin är dock fortfarande optimistiska beträffande vinstläget. Mot bakgrund av den sämre produktivitetstillväxten och det försvagade konjunktur- och kostnadsläget finns det likväl anledning att befara fallande vinstmarginaler.

¹⁸ Se Industrins ekonomiska råds rapport från juni 2006.

¹⁹ Se t ex Konjunkturinstitutet, augusti 2008.

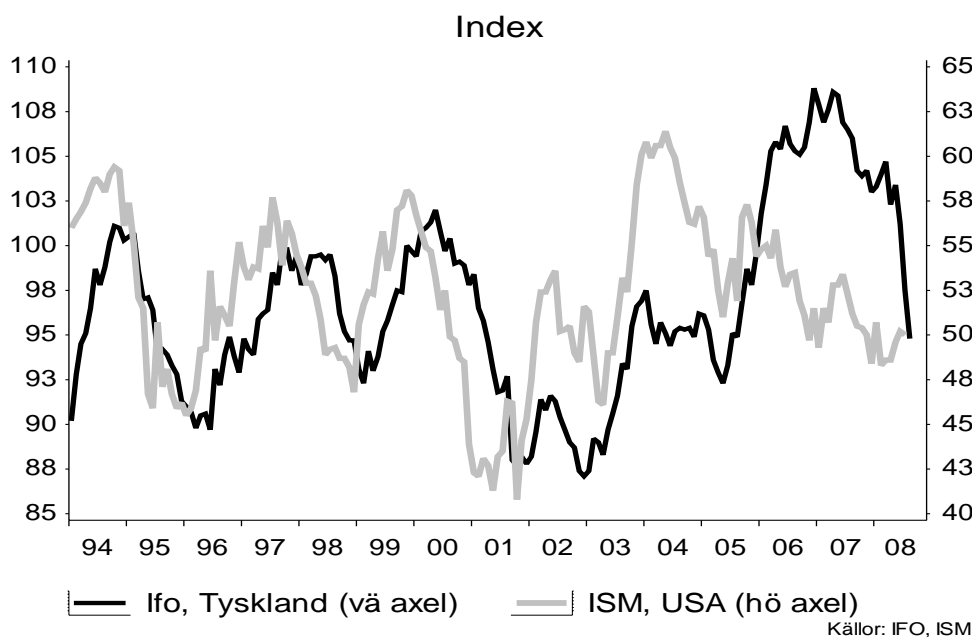
5. Utsikter för konjunktur och inflation de kommande åren

5.1 Internationell lågkonjunktur

Anpassningsprocesser i den globala kreditkrisens spår sätter avtryck i den ekonomiska utvecklingen. Centralbankernas åtgärder för att stötta det finansiella systemet har minskat riskerna för allvarigare systemkollaps, men stramare kreditvillkor och fallande huspriser hämmar tillväxten i OECD-området. Den amerikanska ekonomin tappat åter fart mot slutet av året när effekterna av vårens skattestimulanser klingar av. Sedan i våras har konjunkturedgången också på allvar nått Västeuropa och Japan. Därmed står det alltmer klart att hela OECD-området kommer att drabbas av lågkonjunkturen. Nästa år ser BNP-tillväxten ut att bli den lägsta sedan början på 1990-talet.

Att tillväxten hölls uppe i Europa och Asien i början av den amerikanska lågkonjunkturen gav näring åt tanken att en "särkoppling" i världsekonomin skulle vara möjlig. Räntehöjningar, stark euro och hög inflation har dock resulterat i en kraftig dämpning i Euro-zonen den senaste tiden. Nedgången breddas i och med att tillväxten viker också i Tyskland. Fortfarande finns dock betydande skillnader mellan olika länder. BNP-tillväxten hamnar nära noll i Italien samtidigt som huspriset drabbar ekonomier som Spanien och Irland mycket hårt. Sammantaget för åren 2008 och 2009 ser BNP-tillväxten i Västeuropa nu ut att hamna lägre än i USA.

Diagram 5.1 Konjunkturindikatorer i Tyskland och USA

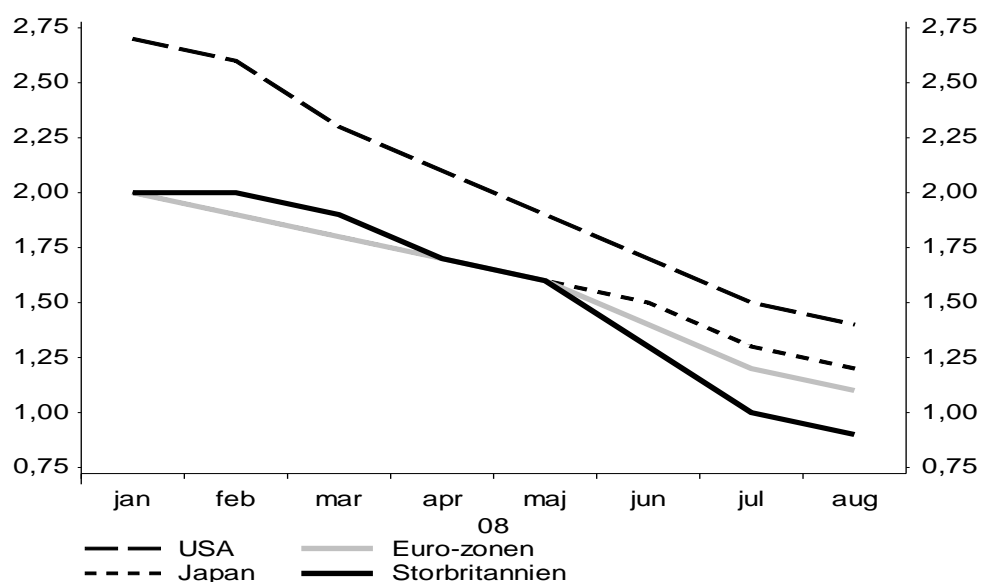

Hittills har den ekonomiska expansionen hållits väl uppe i tillväxtekonomier i främst Asien och Östeuropa. Spridningseffekterna från nedgången i OECD-området börjar dock märkas även i dessa regioner. Den långa uppgången har lett till ett högt resursutnyttjande och stor efterfrågan på vissa typer av arbetskraft. Lönerna har därigenom stigit snabbare än den underliggande produktivitetstillväxten. Till skillnad från situationen i industriländerna kan vi således observera en **stigande kärninflation** i många tillväxtekonomier. Trevande försök till monetära åtstramningar genomförs nu på ganska bred front i Asien. Oklara spelregler för den

ekonomiska politiken gör dock att **man i många fall är sent ute**. Nu har dock inflationen nått sådana nivåer att det börjar bli uppenbart vilken skada den kan ställa till med, inte minst genom att urholka köpkraften för fattigare delar av befolkningen. I t ex **Indien** har räntan höjts relativt kraftigt de senaste månaderna, vilket bidragit till att valutakurserna vänt uppåt. Även i **Sydkorea** har en åtstramning påbörjats och denna utveckling väntas fortsätta. I **Kina** kvarstår vissa överhettningrisker. Däremot har inflationsuppgången än så länge varit koncentrerad till matpriser. Myndigheterna har signalerat ökad oro för att tillväxten ska vika snabbt, varför vi räknar med att den ekonomiska politiken fortsätter att inriktas på en strategi där man **både gasar och bromsar**. Totalt växer den globala ekonomin med 3 procent 2009, mätt i köpkraftskorrigerade termer. Denna nivå ligger på gränsen till vad IMF numera definierar som recession på global nivå.

Diagram 5.2 BNP-prognoser för 2009 enligt konsensus

Procentuell förändring, bedömningar vid olika tidpunkter

Källa: Consensus Economics

När Industrins Ekonomiska Råd före avtalsrörelsen 2007 beskrev de internationella konjunkturutsikterna dominerade synen om en fortsatt stark konjunkturutveckling. Vi anslöt oss i stora drag till rådande konsensusbild, men flaggade för ett antal risker som hotade leda till en sämre utveckling. Det gällde t ex risker för en skarp anpassning av den amerikanska husmarknaden, ytterligare stegring av oljepriset till följd av osäkerhet i Mellersta Östern samt konsekvenser på OECD-ländernas ekonomi av en fortgående prisstegring på råvaror. Vi kan nu konstatera att flera av dessa riskfaktorer på olika sätt har realiserats. Husprisanpassningen pågår nu i större delen av OECD-området, vilket försämrar hushållens förmögenhetsställning och bidrar till att dämpa konsumtionen. Vi kan också se hur stigande energi- och råvarupriser gröper ur köpkraften. Samtidigt har den stigande inflationen lett till att centralbankerna i Västeuropa inte sett något utrymme sänkta räntor, vilket förlänger och fördjupar nedgången.

Konjunkturutvecklingen har därigenom blivit svagare än väntat, men de flesta bedömningar pekar på att vi står inför en relativt mild lågkonjunktur. Risker för en djupare nedgång är främst kopplade till en fördjupad finansiell kris samt försämrad internationell samarbetsmiljö inom det ekonomisk-politiska området. Inte minst speglar sammanbrottet i de handelspolitiska förhandlingarna i den sk Doharundan att risken för ökad protektionism måste tas på allvar.

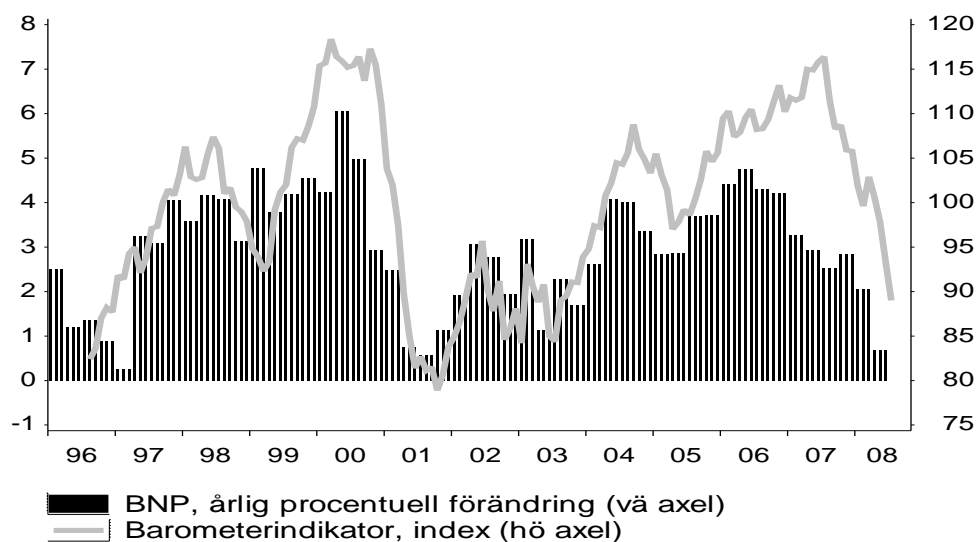
Ett snabbare tillfrisknande i den amerikanska ekonomin skulle å andra sidan kunna innebära att nedgången i den globala konjunkturen kan bli ännu mildare och kortvarigare.

5.2 Svensk avmattning

Den internationella nedgången påverkar Sverige och konjunkturläget försämras i relativt snabb takt. De samlade effekterna av den internationella kreditkrisen, stigande räntor, höga råvarupriser och svagare omvärldsefterfrågan blir allt tydligare. BNP-tillväxten hamnade förra året på 2,7 procent. Vår bedömning är att aktiviteten i ekonomin nu gradvis försvagas och att lågkonjunkturen kulminerar 2009. Mätt som årsgenomsnitt hamnar BNP-tillväxten runt 1½ procent i år och runt 1 procent 2009. **Osäkerheten för nästa år är dock betydande.** Bedömningarna har justerats ned i snabb takt den senaste tiden. Konjunkturinstitutet reviderade i sin augustiprognos ned BNP-tillväxten för 2009 till 1,4 procent (från 2,0 i juni) och betonade samtidigt riskerna för en ännu svagare tillväxt. Riksbankens prognos i juli låg på 1,2 procent och inkommande statistik har sedan dess varit ganska entydigt svag.

Några faktorer talar för att svensk ekonomi ska klara sig relativt bra i ett internationellt och europeiskt perspektiv, bl a mindre överhettningstendenser på bygg- och bostadsmarknad, ett relativt högt hushållssparande samt betydande utrymme för finanspolitiska stimulansåtgärder. Å andra sidan har penningpolitiken stramats åt det senaste halvåret i högre grad än i omvärlden. Detta gör att det knappast är troligt att BNP-tillväxten nämnvärt överträffar det västeuropiska genomsnittet i år och nästa år.

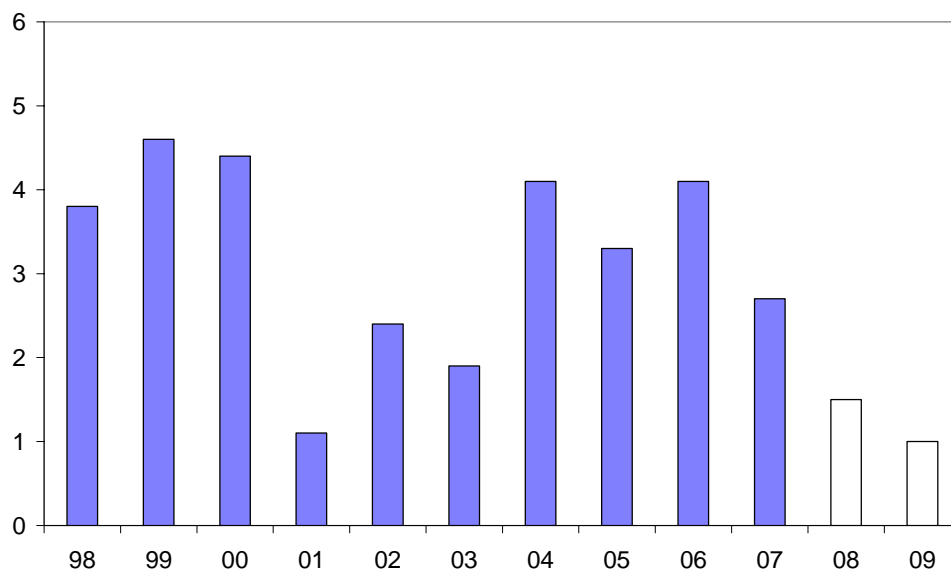
Diagram 5.3 BNP och Barometerindikator

Sedan industriavtalets tillkomst kan vi därigenom urskilja fyra konjunkturperioder som i huvudsak sammanfaller med avtalsperioderna. Under högkonjunkturen i samband med millennium-boomen 1998-2000 uppgick BNP-tillväxten drygt 4 procent. Under den lågkonjunktur som följde i kölvattnen av börs- och IT-kraschen åren 2001-2003, noterades en genomsnittlig BNP-tillväxt på ca 1¾ procent. Avtalsperioden 2004-2006 präglades i huvudsak av en exportdriven högkonjunktur med en genomsnittlig tillväxt runt 3½ procent, även om effekterna på arbetsmarknaden dröjde till slutet av perioden. I nuläget gör vi således

bedömningen att den genomsnittliga BNP-tillväxten under perioden 2007-2009 kommer att hamna lite över 1½ procent, dvs i paritet med noteringen från den förra lågkonjunkturen.

Diagram 5.4 BNP-tillväxt i Sverige, procent

Källa: SCB och egna bedömningar

Underskattades BNP-tillväxten andra kvartalet?

Statistiska Centralbyråns (SCB) redovisning av andra kvartalet visar på en snabb inbromsning av ekonomin. Mätt i årstakt ökade BNP med bara 0,7 procent och den kvartalsvisa förändringen innebar total stagnation i ekonomin. Några punkter ger dock skäl till en försiktig tolkning:

Kvartalssiffran kan ha påverkats av svårigheter med att korrigera för den stora **kalendereffekten** som uppstod genom att påskhelgen låg i olika kvartal 2007 och 2008. Som jämförelse uppgick BNP-tillväxten för första halvåret till 1,4 procent.

Efterfrågan i ekonomin växte i klart snabbare takt än BNP. BNP-siffran pressades av att efterfrågan i hög grad tillgodosågs via ökad import snarare än via inhemsk produktion. Detta bryter mot det historiska mönstret i början av en konjunkturedgång, vilket ger anledning till försiktig tolkning av BNP-siffran.

Antalet arbetade timmar fortsatte att öka i hygglig takt, vilket innebär att produktivitetstillväxten fortsätter att visa röda siffror. En produktivitetdämpning är naturlig i nuvarande konjunkturläge. Att SCB redovisar ett så stort gap mellan produktion och sysselsättning i den preliminära statistiken, då produktionsstatistiken är bristfällig, reser ändå en del frågetecken.

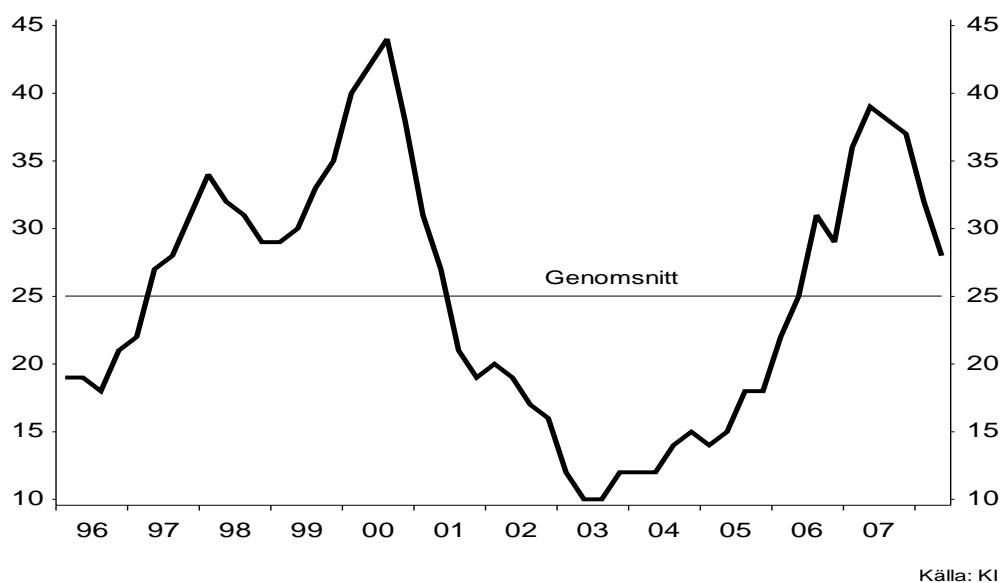
Beräkningen för andra kvartalet är mera preliminär än normalt. I augusti varje år publicerar SCB en snabbberäkning av BNP som är baserad på mindre fullständig information om utfallet under kvartalet än övriga kvartal. I flera fall finns utfallsiffror bara för de två första månaderna i den preliminära skattningen. En ordinarie BNP-beräkning som utgår från betydligt mer heltäckande statistikunderlag publiceras i september.

Ovanstående osäkerhetsfaktorer talar för en viss risk för revideringar eller rekyl uppåt under andra halvåret, vilket bl a kan ha påverkat Riksbankens och Konjunkturinstitutets analys av den kortsiktiga utvecklingen.

5.3 Arbetsmarknaden försvagas måttligt

Efterfrågan på arbetskraft har hittills hållits uppe hyggligt, trots inbromsningen i produktionen. Första halvåret i år var sysselsättningsökningen fortfarande drygt 1½ procent mätt i årstakt. Ökningen av antalet arbetade timmar har emellertid dämpats. Indikatorer som varsel om uppsägningar, nyanmälda lediga platser och företagens anställningsplaner tyder också på att avmattningen har nått arbetsmarknaden. Såväl indikatorbilden som normala eftersläpningar mellan produktion och arbetsmarknad tyder på att sysselsättningen mattas ytterligare nästa år. Arbetskraftsbristen enligt Konjunkturbarometern har fallit tillbaka och ligger nu ganska nära det historiska snittet.

Diagram 5.5 Arbetskraftsbrist i näringslivet, netttotal

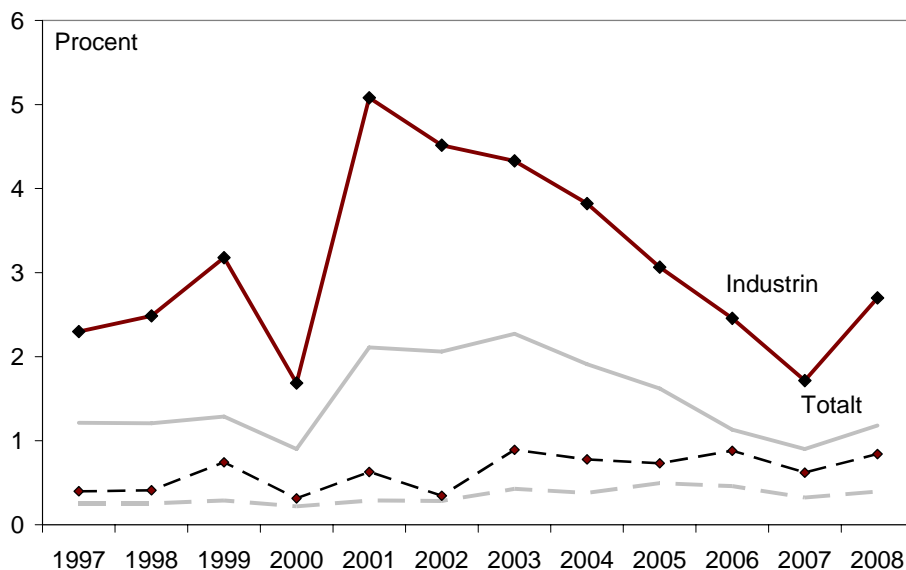

Vår bedömning är att sysselsättningen minskar något nästa år. Arbetslösheten stiger då troligen med knappt en procentenhet och hamnar nära 7 procent som årsgenomsnitt. Produktivitetstillväxten har fallit markant, främst som en följd av den cykliska eftersläpningen mellan sysselsättning och produktion. Pågående anpassning av sysselsättningen gör dock att det är rimligt att räkna med att produktiviteten återhämtar sig till mer normala tillväxttal kring 2 procent de närmaste åren.

Sysselsättning och produktion inom industrin drabbas normalt först i en konjunkturedgång, medan effekterna för andra sektorer kommer senare. Att den rådande konjunkturedgången globalt sett har sina rötter i en finansiell kris och i anpassningsprocesser inom bostadssektorn påverkar dock mönstret en del. Till skillnad från situationen 2001 står vi i första hand inför en konsumtionsledd avmattning. Detta har varit tydligt i många länder där framtidstro och investeringar inom industrisektorn hållits uppe.

Även i Sverige var avmattningen till en början tydligast i hushållens förtroende och i den privata konsumtionen. På arbetsmarknaden kan vi också se spår av detta. Antalet varsel har nu börjat öka en del. Liksom tidigare märks det tydligast inom industrin, men skillnaderna mot övriga delar av ekonomin är mindre än 2001. Liknande mönster gäller bristen på personal; nedgången i industrin har varit mindre tydlig än i flera andra branscher.

Diagram 5.6 Varsel i olika sektorer, procent av antalet tillsvidareanställda

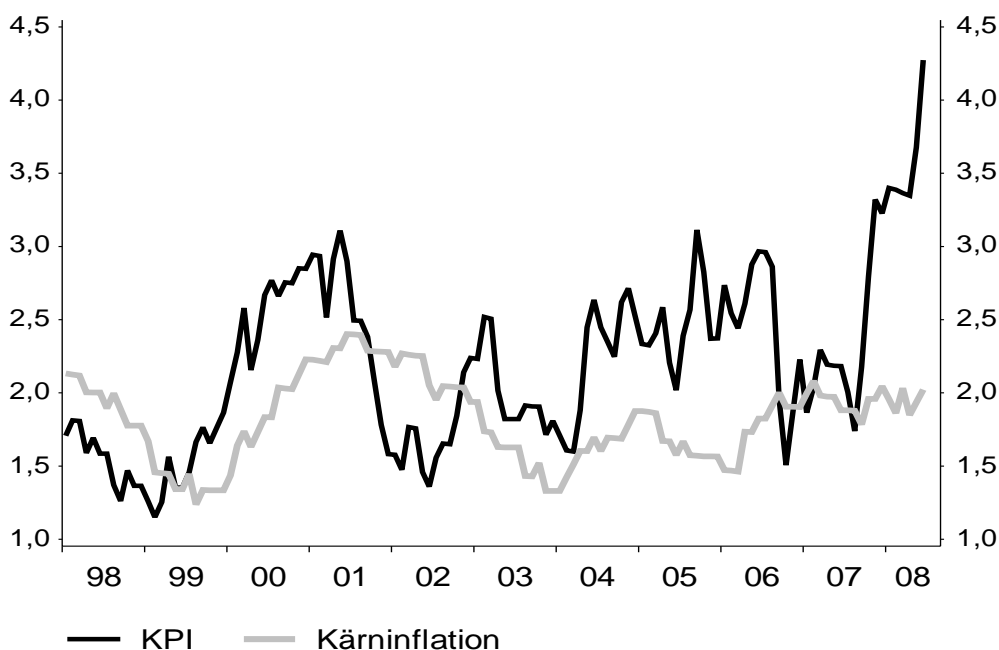

Anm: De två nedersta kurvorna avser varsel om nedläggning för industri resp totalt.
Källa: Arbetsförmedlingen

5.4 Den internationella inflationen kulminerar

KPI-inflationen i OECD-området ligger nu på den högsta nivån som noterats sedan 1980-talet. Stigande priser på energi- och livsmedel har drivit KPI-inflationen till oanade höjder. Att uppgången blivit så häftig beror på en rad samverkande faktorer. Pristrycket på råvaror

Diagram 5.7 Inflationen i OECD-området
Årlig procentuell förändring, exkl höginflationsländer

Källa: OECD

har hållits uppe av den ihållande expansionen i tillväxtekonomierna. Inflations- och löneuppgången i dessa länder har därtill bidragit till att försvaga den inflationsdämpande kraft som globaliseringen utgjort det senaste decenniet. Livsmedelspriser har därtill drivits upp av speciella faktorer som skördebakslag och ökad användning av spannmål i etanolproduktion. Samtidigt har många industriländer känt av typiskt sencykliska inflationskrafter i form av fallande produktivitetstillväxt och viss uppgång i löneökningstakten.

Inflationsuppgången har ibland tolkats på ett ganska ödesmättat sätt; att expansionen i tillväxtekonomier kommer att leda till en kontinuerlig uppgång i råvarupriser. Detta skulle i sin tur tvinga företagen att kompensera stigande kostnader med breda prisökningar riktade mot konsumenterna. I förlängningen skulle kompensationskrav från löntagarna skapa en varaktig uppväxling av pris- och löneökningstakten. Därigenom skulle perioden med stabil låginflationsmiljö som präglade de senaste decennierna gå mot sitt slut. Stigande inflationsförväntningar har tolkats som ett tecken på att ekonomins aktörer varit på väg att tappa förtroendet för centralbankernas inflationsmål.

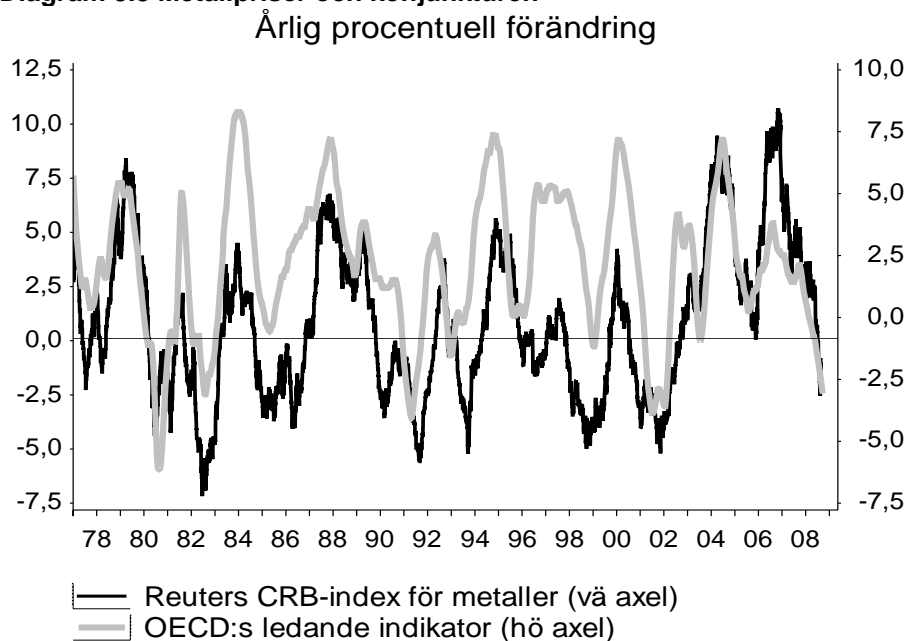
Vi ser dock dessa farhågor som överdrivna. Visserligen ligger inflationen i OECD-området kvar på en hög nivå ytterligare en tid. Indikationer i producentprisledet tyder på fortsatt pristryck och många företag är angelägna att genomföra prishöjningar för att begränsa vinstnedgången.

Tabell 5.1 Energi- och livsmedelsprisernas effekter på KPI i olika länder

Bidrag till KPI från livsmedel och olja, procentenheter			
	2007	2008	2009
USA	2,1	2,4	0,4
Euro-zonen	1,6	1,4	0,2
Sverige	1,0	1,0	0,1

Källa: OECD samt egna beräkningar

Diagram 5.8 Metallpriser och konjunkturen

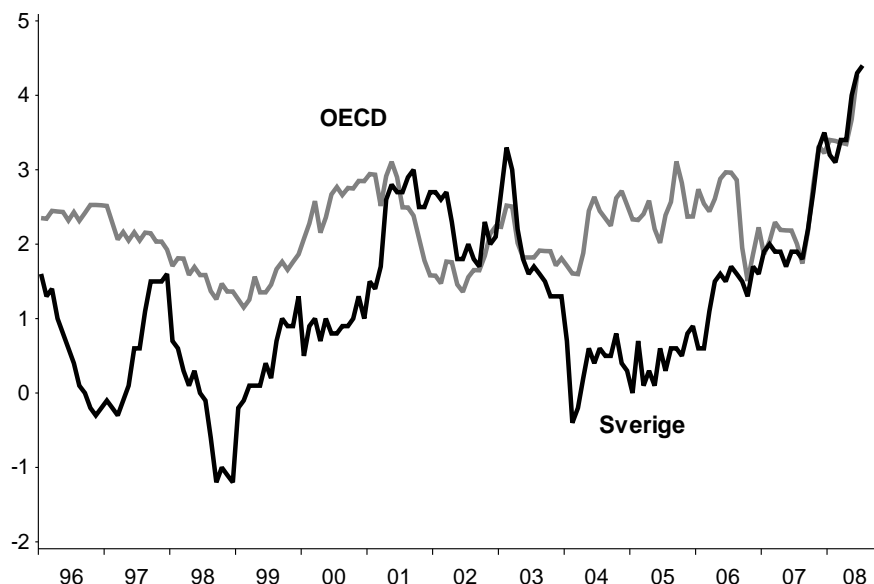

Source: Reuters EcoWin

Efter hand gör sig dock cykliska krafter på olika sätt gällande. De flesta inflationsprognoser baseras på ett antagande om svagt fallande råvarupriser. **Ett råoljepris runt 100 USD/fatet i slutet av 2009 är ett vanlig antagande**, vilket är en nivå något under vad terminsprissättningen på oljemarknaden indikerar. Omslaget i inflationsbidrag blir kraftigt när tidigare prisökningar faller ur inflationstalen. Effekten blir störst i USA, där inflationsbidraget från energi- och livsmedel faller från 2½ procentenheter 2008 till ½ procentenhet 2009. Det är dock inte osannolikt att den globala konjunkturedgången ger en större rekyl nedåt för råvarupriserna. Utvecklingen på andra områden indikerar att historiska samband till slut visar sig hålla även om eftersläpningarna är större än tidigare.

Även kärninflationen dämpas av cykliska skäl. Hittills har löneökningarna i OECD-området stigit beskedligt trots stark arbetsmarknad. När vi nu står inför en synkroniserad internationell lågkonjunktur är det knappast troligt att löntagarna kommer att kunna kompensera sig för den högre inflationen. Företagen kommer också att få allt svårare att lyckas med strategin att övervältra kostnader på konsumenterna. Sammantaget räknar vi därför med en tydlig inflationsnedgång under loppet av nästa år. Mot slutet av 2009 ligger KPI-inflationen runt 2 procent i såväl USA som Euro-zonen.

Diagram 5.9 Inflationen i Sverige och OECD, procent

Källor: KI och SCB

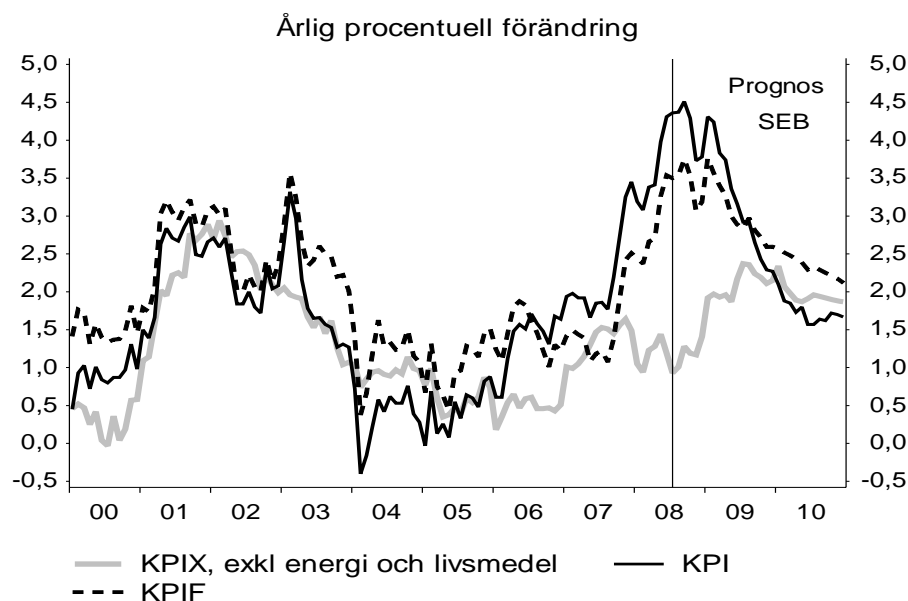
5.5 Inflationen faller tillbaka även i Sverige

I juli uppgick KPI-inflationen till 4,4 procent; den högsta nivån sedan 1993. Efter att ha legat klart under den genomsnittliga nivån i OECD-området under perioden 2004-2006 har svensk inflation nästan exakt sammanfallit med OECD-snittet det senaste året. Inflationsuppgången har i huvudsak haft samma drivkrafter som i andra OECD-länder med stigande priser på livsmedel och energi som viktiga förklaringarna till uppgången. Den brantare uppgången i den svenska KPI-inflationen beror till stor del på det stigande ränteläget. Beräkningstekniskt påverkas nämligen KPI i högre grad i Sverige av ränteförändringar.

Inflationen toppar under hösten, men trots vår relativt optimistiska analys avseende inflationsutsikterna i ett längre perspektiv, tyder det mesta på att inflationen hamnar över

Riksbankens mål även 2009. Mätt som årsgenomsnitt ökar KPI med närmare 4 procent i år och med runt 2½ procent nästa år. Det innebär att genomsnittet för perioden 2007-2009 hamnar något under 3 procent. År 2010 tyder de flesta prognoser på att inflationen åter når under Riksbankens mål på 2 procent.

Diagram 5.10 KPI och underliggande inflation, procent

Källa: SCB, SEB

Nedgången i KPI-inflationen framöver beror i hög grad på att bidraget från energi och livsmedel klingar av. Mellan 2008 och 2009 räknar vi med att dessa faktorer ska dämpa KPI med ca en procentenhet. Det är möjligt att råvarupriserna faller ännu snabbare, vilket skulle ge en brantare nedgång av inflationskurvan. Inflationen dämpas också när effekterna av det högre ränteläget klingar av. Även denna effekt beräknas uppgå till ca en procentenhet. Hur kraftigt omslaget blir beror naturligtvis på hur stora räntesänkningarna blir framöver. I diagrammet ovan redovisas inflationsmönstret enligt SEB:s prognos i augusti. Flera andra bedömare som t ex Konjunkturinstitutet, förutser en något snabbare inflationsnedgång.

Kärninflationen (här definierat som KPIX exklusive energi och livsmedel) har hittills inte rört sig särskilt mycket det senaste året. Mätt på detta sätt ligger inflationstakten fortfarande så lågt som på 1 procent. Stigande enhetsarbetskostnader, främst till följd av den cykliska dämpningen av produktiviteten, innebär dock ett underliggande pristryck det närmaste året. Frågan är nu i vilken grad högre kostnadstryck slår igenom i konsumentpriserna. Svagare efterfrågan innebär att företagen får svårare att höja priserna. Historiska erfarenheter tyder dock på att prishöjningar genomförs en bit in i konjunkturedgången. Då ökar företagens behov av att kompensera fallande volymer med marginalhöjningar i en situation då efterfrågan ännu inte försvagats tillräckligt mycket för att helt omöjliggöra prishöjningar. Företagens planerade prishöjningar enligt KI:s barometer ger ett visst stöd för att vi nu befinner oss i detta läge. Den underliggande inflationen lär därför öka något under första halvåret 2009. Därefter får den sammanlagda effekten av starkare produktivitet och lägre

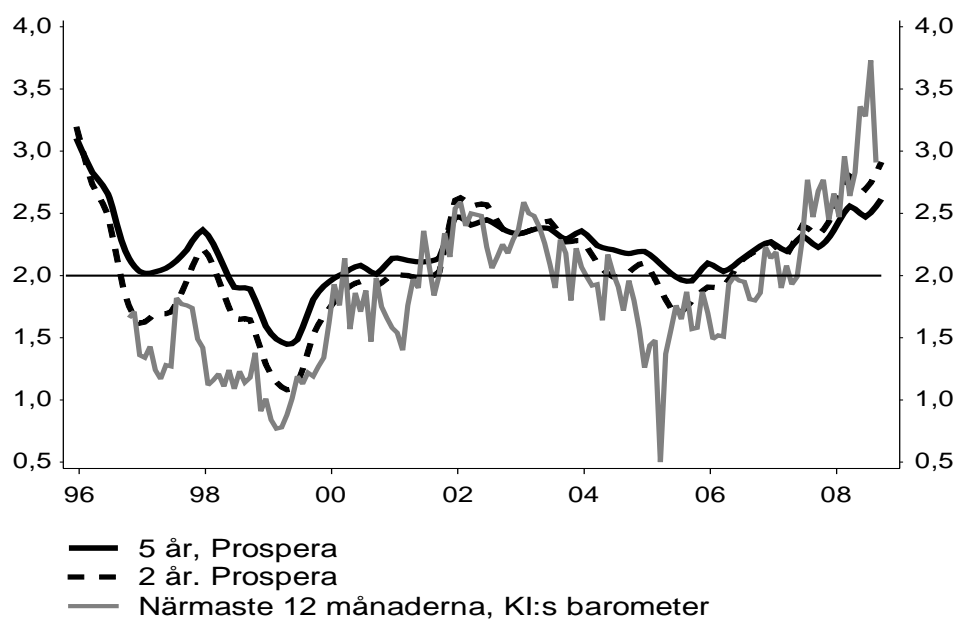
löneökningar allt större genomslag på kärninflationen som därmed faller tillbaka. Vi räknar med att kärninflationen stiger från 1,2 procent 2008 till ca 2 procent 2009 och 2010.

Riksbanken inför nytt inflationsmått

I den penningpolitiska rapporten i juli annonserade Riksbanken att manar fasar ur KPIX som operativt mål för penningpolitiken. KPIX är KPI exklusive effekter av ränteförändringar och förändringar i indirekta skatter eller subventioner. Man introducerar samtidigt ett nytt mått, KPIF (KPI med fast ränta), som på ett bättre sätt anses korrigera för den direkta inflationseffekten av ränteförändringar.

Samtidigt betonar Riksbanken att KPIF inte kommer att ges den särställning som KPIX tidigare hade. I stället ska en rad olika underliggande mått användas i analysen. Detta är i linje med utvecklingen bland andra centralbanker. Enligt Riksbanken ska utfasningen av KPIX inte få någon märkbar betydelse för räntebesluten framöver.

Diagram 5.11 Inflationsförväntningar, procent

Inflationsförväntningarna har stigit en del den senaste tiden. Ökande faktisk inflation i kombination med en intensiv debatt om inflationsrisker på längre sikt har naturligt nog påverkat olika aktörer i ekonomin. Inflationsförväntningarna på 5 års sikt ligger nu runt 2½ procent enligt Prosperas enkäter, medan förväntningarna när det gäller Riksbankens målhorisont 2 år ligger något högre. Hushållens inflationsförväntningar för de närmaste 12 månaderna enligt KI-barometern föll tillbaka från höga 3,7 till 2,9 procent enligt senaste mätningen. Inflationsförväntningarna mätt genom s.k. "break-even" inflation i realränteobligationer steg kraftigt under våren, men har sedan fallit tillbaka markant och ligger runt 2¼ såväl i Sverige som i omvärlden. Man kan också konstatera att förväntningar om framtida löner inte stigit i samma grad som vissa typer av inflationsförväntningar.

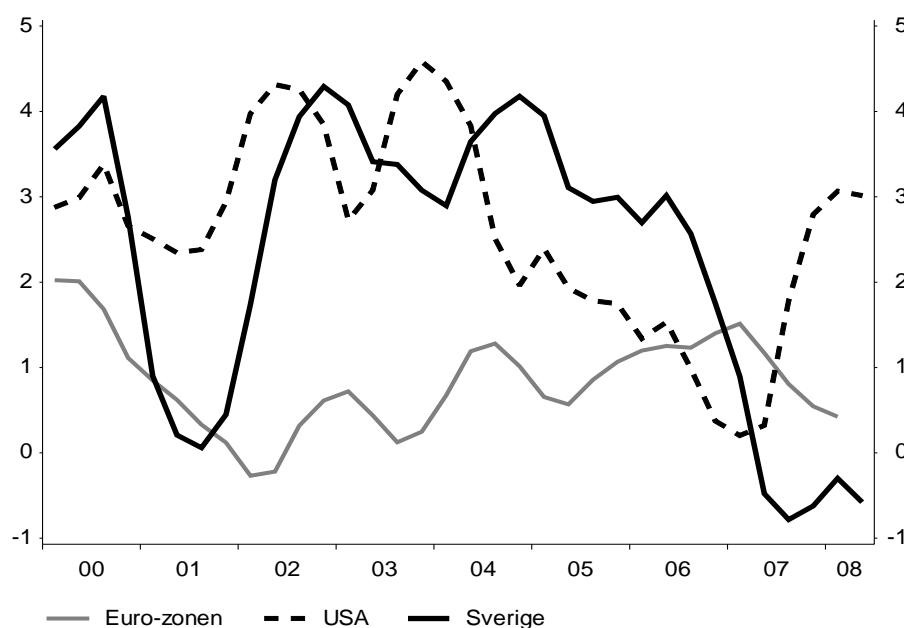
5.6 Låg tillväxt och hög inflation

Ser man utvecklingen i ett längre perspektiv har inflationstakten i Sverige sedan Industriavtalets tillkomst samvarierat med BNP-tillväxten på ett sätt som avviker från det som oftast uppfattas som normalt.

- Under högkonjunkturen 1998-2000 var inflationen generellt sett mycket låg. Avregleringar på en rad marknader samt kraftigt fallande räntor som drog ner bostadskostnaderna, bidrog till att KPI-ökningen stannade på i genomsnitt 0,7 procent per år.
- Under lågkonjunkturen i avtalsperioden 2001-2003 steg å andra sidan KPI-inflationen till i genomsnitt 2,3 procent per år. Avregleringseffekterna klingade av och en fallande krona ledde till stigande importpriser. Samtidigt mattades produktivitetsoökningen, vilket pressade upp kostnaderna per producerad enhet. Dessa kunde i sin tur vältras över på konsumenterna eftersom konsumtionen hölls väl uppe under svackan.
- Inflationstakten under avtalsperioden 2004-2006 blev återigen mycket låg trots en relativt god tillväxt. KPI-inflationen hamnar i genomsnitt på 0,7 procent under treårsperioden. Reallöneökningarna under denna avtalsrörelse blev i genomsnitt 2½ procent per år; något som de senaste decennierna endast uppnåtts under slutet av 1990-talet.

Avtalsperioden 2007-2009 kommer mest att påminna om lågkonjunkturen 2001-2003. Tillväxten hamnar en bit under trendmässig nivå, vilket leder till en viss ökning av arbetslösheten. Samtidigt hamnar inflationen i genomsnitt över 2-procentsmålet; denna gång alltså troligen i högre grad än förra lågkonjunkturen. Internationella prisimpulser är förstås en viktig förklaring till att inflationen blivit hög under lågkonjunkturer. Det cykliska mönstret i den svenska produktivitetsetvecklingen förstärker också denna tendens. Nedgången tycks bli kraftigare i lågkonjunkturer, vilket ger en kostnadsimpuls från kostnadssidan. En mindre konjunkturkänslig löneutveckling än i omvärlden spelar troligen också in.

Diagram 5.12 Produktivitetsetveckling i olika länder, procentuell förändring

Sammantaget pekar alltså de ekonomiska utsikterna för de närmaste åren på en lågkonjunktur med svag tillväxt och vikande sysselsättning. Inflationen kommer att ligga över Riksbankens mål ytterligare något år. I ett längre tidsperspektiv är dock Riksbankens inflationsmål trovärdigt och det är snarast troligt att effekterna av fallande råvarupriser, lägre ränteläge och en återhämtning av produktivitetstillväxten ger en inflationen under 2 procent på några års sikt.

5.7 Arbetskraftskostnadernas ökning de kommande åren i Sveriges viktigaste konkurrentländer

Eurostat producerar statistik men gör inga prognoser. Det gör däremot till exempel den ekonomiska samarbetsorganisationen OECD. OECD utgår från nationalräkenskapsdata och beräknar arbetskraftskostnader per anställd för hela näringslivet (inklusive den privata tjänstesektorn). Förändringar av antalet arbetade timmar ingår med andra ord inte. Kollektiva avgifter ingår i OECD:s kostnadsbegrepp, däremot inte löneberoende indirekta skatter.

Sammantaget innebär detta att om man önskar att mäta utvecklingen av arbetskraftskostnaderna per timme i industrin kan OECD:s statistik endast ge en ungefärlig uppfattning om utvecklingen.

Tabell 5.2 Arbetskraftskostnader per anställd i näringslivet, årlig procentuell förändring

	2006	2007	prognos 2008	prognos 2009
Sverige	2,1	4,0	4,5	4,0
Euro12	2,2	2,2	3,3	3,2
därav:				
Tyskland	1,3	1,0	2,3	2,8
Frankrike	3,4	3,0	2,9	3,4
Finland	3,1	2,7	5,8	4,0
EU15, exklusive Sverige	2,7	2,6	3,5	3,4
därav:				
Storbritannien	4,4	3,9	3,9	3,5
Danmark	3,9	4,7	4,7	4,7
NMS4	2,9	7,7	9,4	9,0
därav:				
Polen	0,9	7,5	10,5	11,0
USA	4,0	4,5	3,5	3,3
Norge	7,7	5,2	6,3	5,5

Källa. OECD, 2008, *Economic Outlook*, June.

Anm. Vid beräkningarna för EU15 har data för de olika länderna vägts samman med TCW-vikter, för NMS4 har handelsvikter använts.

OECD:s prognos är att arbetskraftskostnaderna inom det ursprungliga euroområdet (Euro12) kommer att öka med drygt 3 procent årligen under 2008 och 2009, se tabell 5.2. Bland euroländerna ligger Tyskland lågt med årliga kostnadsökningar på under 3 procent.²⁰ Frankrike ligger på kring 3 procent årligen medan Finland ligger högre.

Prognosen för Storbritannien de kommande åren ligger högt, 3 ½–4 procent jämfört med euroområdet. Prognosen för Danmark är uppemot 5 procent årligen. Enligt OECD:s bedömningar kommer de årliga ökningarna av arbetskraftskostnaderna i USA att bli kring ca 3 ½ procent årligen under 2008 och 2009.

När det gäller de nya EU-länderna ingår endast Polen, Tjeckien, Ungern och Slovakien i OECD. Prognosen för dessa fyra länder (EU+4) ligger på i genomsnitt drygt 9 procent per år de kommande åren. Däremot gör EU-kommissionen prognoser för samtliga tolv nya medlemsländer.²¹ En sammanvägning för de tolv nya medlemsländerna i EU pekar på en årlig ökningstakt för arbetskraftskostnaderna med 10 procent under 2008 och 8 procent under 2009.

²⁰ Löneökningarna 2008 i de kollektivavtal som slutits inom tysk industri uppgår till 2,2 – 3,4 procent beroende på bransch enligt Wirtschafts- und Sozialwissenschaftliches Institut, [HWSIH](http://www.wsi.de). Vår källa är EIRO, dokument DE0807019I, se [Hwww.eurofound.europa.eu](http://www.eurofound.europa.eu)H .

²¹ European Commission, 2008, "Economic Forecast Spring 2008", *European Economy*, No 1.

www.industrikommitten.se